

CSABA BALÁZS, EVA BELANOVÁ, KATARÍNA GAÁLOVÁ,
JANA GARAYOVÁ, RASTISLAV GÁLIS, ERIKA KRUŽLIAKOVÁ

CHRÁNENÁ KRAJINNÁ OBLASŤ CEROVÁ VRCHOVINA

CSERES-HEGYSÉG TÁJVÉDELMI KÖRZET

Riaditeľstvo Narodného Parku Bükk
Bükk National Park Igazgatóság

Eger – Rimavská Sovota, 2010

ÚVOD

O Cerovej vrchovine na juhu stredného Slovenska sa hovorí ako o krajine nedávno vyhasnutých sopiek. Jedinčná sopečná krajina bola v roku 1989 dôvodom jej vyhlásenia za Chránenú krajinú oblasť (CHKO) Cerová vrchovina. Územie CHKO s rozlohou 16 771 ha spravuje správa sídliača v Rimavskej Sobotě.

POLOHA

CHKO Cerová vrchovina leží na území rovnomenného pohoria. Jeho južné ohraničenie tvorí štátna hranica Slovenska s Maďarskom. Zo severu ju obklopuje Lučenská a Rimavská kotlina. Podľa súčasného územného a správneho členenia leží na juhu Banskobystrického kraja a to v dvoch okresoch – západná časť patrí do okresu Lučenec, východná je súčasťou okresu Rimavská Sobota. Do CHKO zasahujú katastre 25 obcí. Súčasťou CHKO je bodovo aj Filákovský hradný vrch vo Filákove a Prírodná pamiatka (PP) Lipovianske pieskovce v katastri obce Lipovany.

NEŽIVÁ PRÍRODA

Geologicky je Cerová vrchovina ojedinelým územím. Aj keď sa o nej hovorí, že je vulkanickým pohorím, nie je to celkom tak. Sopečné horniny zaberajú menej ako 10 % jej plochy. Špecifický reliéf na vulkanitoch je však tak výrazný, že vnemovo potláča ostatnú časť pohoria, budovanú prevažne pieskovecami. Pred sopečnou činnosťou bola Cerová vrchovina geologicky vcelku monotónna, budovali ju súvrstvia trefohorných usadenín.

V starších trefohorách, koncom oligocénu (stupeň kišcel, pred 28 mil. rokov) územie Cerovej vrchoviny zalialo more Parathetys. Jeho hĺbka mohla dosahovať 300–500 m. Usadeniny z tohto mora (vápnité prachovce, ílovce a jemnozrnné pieskovce tzv. **čízskeho súvrstvia**) však na povrch v súčasnosti nevystupujú. Na rozhraní oligocénu a miocénu (stupeň eger, pred 23 mil. rokov) došlo k novému zaliatiu územia morom. Aj z tohto obdobia pochádzajú prachovce, ktoré však už patria k tzv. **lučenskému súvrstviu**. Na území Cerovej vrchoviny vytvárajú podložie pieskovcov a vystupujú na povrch v severnej a východnej časti CHKO. Poslednými sedimentmi ustupujúceho mora

*Vulkanická časť CHKO Cerová vrchovina (foto: R. Gális)
A Ceres-hegység TK vulkános része (R. Gális felvétele)*

BEVEZETÉS

A dél-szlovákiai Cseres-hegység kialakult tűzhányók földjeként ismeretes. Egyedülálló vulkáni jellege miatt 1989-ben tájvédelmi körzettel nyilvánították 16 771 ha területen. A tájvédelmi körzet igazgatósága Rimaszombatban (Rimavská Sobota) székel.

FEKVÉS

A Cseres-hegység Tájvédelmi Körzet az azonos nevű hegység területén fekszik. Délről a magyar határ, északról pedig a Losonci- és a Rima-medence határolja. Szlovákia jelenlegi közigazgatási felosztása szerint a Besztercebányai Kerület losonci és rimaszombati járásához tartozik. A TK területe 25 község határába nyúlik bele, de önálló helyként beletartozik a fűleki Várhegy és Nagyromhány (Lipovany) határában a Romhányi Homokkő Természeti Emlék is (Prírodná pamiatka Lipovianske pieskovce).

ÉLETTELEN TERMÉSZET

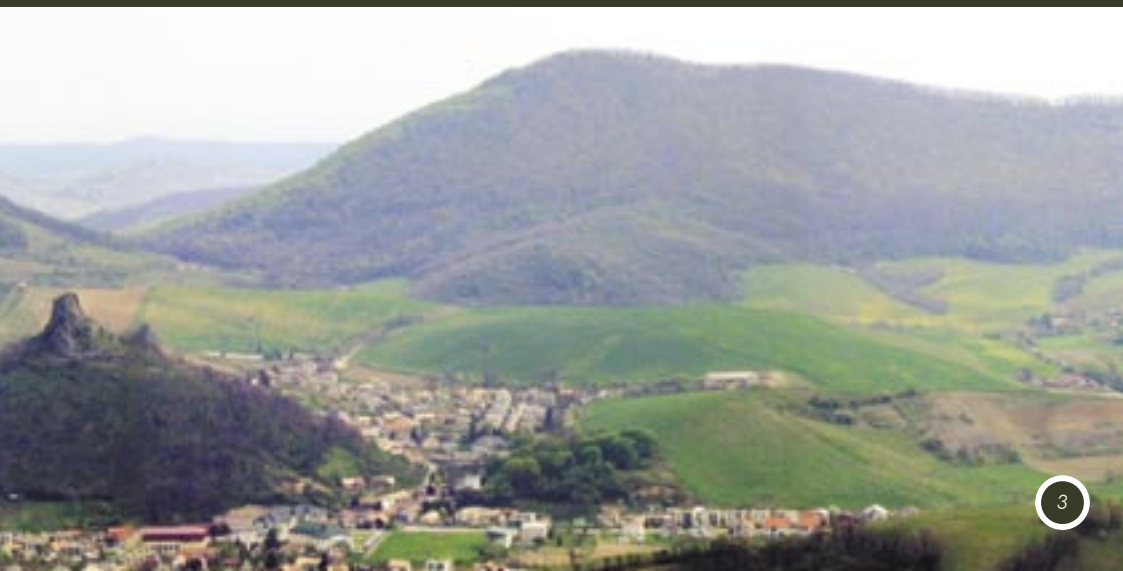
Földtani szempontból a Cseres-hegység egyedülálló vulkáni területként jelenik meg. Vulkanári jellege ellenére azonban a vulkáni

közetek területének kevesebb mint 10 %-át képezik, a domborzatban viszont rendkívüli élnkséggel jelennek meg, háttérbe szorítva a környező homokkövek formáit. Ezek a homokkövek különböző harmadidőszaki tengeri és szárazföldi üledékképződés termékei.

Az idősebb harmadidőszak, az oligocén kor végén (kiscelli emelet, 28 millió évvel ezelőtt), a Cseres-hegység területét a Paratétisz-tenger öntötte el. Mélysége ebben az időszakban 300-500 méterig terjedt. Üledéke, a **Csizi Formáció** meszes kőzetlisztje és finomszemcsés homokköve jelenleg nem lép felszínre, mivel lefedi a fiatalabb, ún. **Losonci Formá-**

*Piesky a štrky bukovinského súvrstvia pri Šiatorskej Bukovinke (foto: Ľ. Gaál)
A Bukovinkai Formáció homok- és kavicsrétegei a bükkréti bányában
(Gaál L. felvétele)*

Tachtianske pieskovce v spodnej časti Čakanovského profilu
(foto: L. Gaál)
A Tajiti Tagozat homokköve a Csákányházi szelvény alsó részén
(Gaál L. felvétele)

Sloj hnedého uhlia vo vrchnej časti Čakanovského profilu
(foto: L. Gaál)
Barnaszénréteg a Csákányházi szelvény felső részén
(Gaál L. felvétele)

sú piesky a pieskovce tzv. **filakovského súvrstvia** (stupeň egenburg, 20 mil. rokov), ktoré majú hrúbku okolo 250 m. Tvorí základnú stavebnú jednotku Cerovej vrchoviny, kde v nich rozlišujeme nasledovné vrstvy:

- tachtianske vrstvy – sú najviac rozšírené, pozostávajú z nezvrstvených rozpadavých pieskovcov s pevnými pieskovcovými lavicami s obsahom vápnitého tmelu. Skameneliny sa v nich vyskytujú len veľmi ojedinele
- jalovské vrstvy – tvoria ich taktiež pieskovce s pevnými lavicami, avšak s charakteristickým veľkým šikmým zvrstvením. Obsahujú zuby žralokovitých rýb, sporadicky aj úlomky lastúrnikov. Najviac sú rozšírené v okolí Chrámca a Drne (kde je ich najreprezentatívnejšia časť územne chránená ako prírodná pamiatka Jalovské vrstvy), ale nachádzame ich aj v západnej časti Cerovej vrchoviny pod bazaltovými prúdmi a pokrovmi, ako aj v nadloží tachtianskych vrstiev v PP Čakanovský profil.
- lipovianske pieskovce – podobné pieskovce, avšak s malým šikmým zvrstvením a miestami s bohatou faunou, najmä lastúrnikov
- čakanovské vrstvy – sivé prachovce a jemnozrnné pieskovce s obsahom fauny tenkostenných lastúrnikov. Usadili sa v hlbšom morskem prostredí jako predchádzajúce.

Horniny filakovského súvrstvia sú nestabilné a náchylné na eróziu.

V staršom miocéne, koncom stupňa egenburg (19. mil. rokov), došlo k ústupu mora a nastúpila suchozemská sedimentácia. Materiál sa ukladá do riečnych nív a nížinných jazier. Sedimenty uložené v týchto podmienkach vytvorili **bukovinské súvrstvie**. Prevažnú časť súvrstvia tvoria štrky, piesky a pestré íly s ryodacitovými tufmi, ktoré sú bohaté na odtlačky rastlín a zuhoľnatených alebo prekremených kmeňov stromov. Toto súvrstvie máme možnosť vidieť v PP Čakanovský profil, ale aj v štrkovni v Šiatorskej Bukovinke.

Znadložného **šalgotarjárskeho súvrstvia** (spodný miocén, stupeň otnang, 18. mil. rokov) sa v Cerovej vrchovine nachádzajú len jeho spodné, tzv. pôtorské vrstvy, od Čakanoviec po Šiatorskú Bukovinku. V nich sa nachádzajú tenšie uhoľné sloje.

V strednom miocéne (stupeň baden, 13 mil. rokov) došlo ku prieniku **andezitovej magmy** pod povrch, ktorá tam aj utuhla. Andezit je odkrytý v kameňolomoch na Šiatore a v Karanči. Predstavuje porfyrický pyroxenicko-amfibolický andezit s granátom a biotitom. Následkom pôsobenia horúcich roztokov je bohatý aj na hydrotermálne minerály.

Šikmé vrstvy na typovej lokalite jalovských pieskovcov pri Drni (foto: L. Gaál)
A Kenyeretlenpusztai Tagozat ferde homokkőrétegei Darnya határában (Gaál L. felvétele)

Morské lastúrmiky v lipovianskych pieskovcoch na náučnej lokalite pri Lipovanoch (foto: L. Gaál)
Tengeri kagylók a Romhányi Homokkő bemutatóhelyen (Gaál L. felvétele)

ció kőzetlisztje, amely a tenger fenekén az oligocén és miocén kor határán (egri emelet, 23 millió évvel ezelőtt) halmozódott fel. Felszínre a Cseres-hegység északi és keleti szegélyén lép. A hegység túlnyomó részét az ún. **Füleki Formáció** (Magyarországon Pétervárári Homokkő Formáció) homokkőve képezi, amely a térséget elöntő sekélytenger fenekén ülepedett le a miocénkor kezdetén (eggenburgi emelet, 20 millió évvel ezelőtt). A homokkő vastagsága eléri a 250 métert és a következő tagozatokból tevődik össze:

- Tajti Tagozat (tachtianske vrstvy): a hegység legelterjedtebb kőzete, rétegezetség nélküli homokkő helyenként keményebb (magasabb mésztartalmú) homokkőpadokkal. Ósmaradványokat csak elvétve tartalmaz,
- Kenyeretlenpusztai Tagozat (jalovské vrstvy): az előzőhöz hasonló homokkő keményebb padokkal, de nagyméretű ferde rétegekkel. Cápa fogakat és elvétve kagylótörmelék tartalmaz. Felszínre Harmac (Chrámec) és Darnya (Drna) határában lép, ahol típuslelőhelye természeti emlékként védett, de megtalálható a nyugati rész bazalttakarói alatt, valamint a Csákányházi szelvényben is,
- Romhányi Tagozat (lipovianske pieskovce): a homokkő itt kisméretű ferde rétegezettséggel, gazdag ósmaradványokkal, Nagy-

romhányiban pedig szabályos homokkőgömbökkel jelenik meg,

- Csákányházi Tagozat (čakanovské vrstvy): szürke kőzetliszt és finomszemcsés homokkő vékonyhéjú kagylómaradványokkal. Az előző tagozatoktól mélyebb tengeri körülmények között ülepedett le.

A Füleki Formáció homokkővei kevésbé állékonyak, általában hajlamosak az aprózódásra és az erózióra.

A Paratétisz-tenger vize még a miocénkor elején, az eggenburgi emelet végén (19 millió évvel ezelőtt) visszahúzódott a térségből. Ebből az időszakból szárazföldi üledékek maradtak fenn folyóvízi kavics, ártéri homok és tavi agyag formájában. Földtani szempontból a **Bukovinkai Formációba** (bukovinské súvrstvie) sorolandók, amelybe beletartozik egy eredetileg vulkáni hamuként lerakódott, ma riódacit tufaként ismert réteg is számos növényi lenyomattal és kovásodott famaradvánnyal. Típuslelőhelye Bükkréten (Šiatorská Bukovinka), egyik jellegzetes feltárása pedig a Csákányházi szelvény végén található.

A fiatalabb (alsó miocéni, ottngangi emelet, 18 millió év) **Salgótarjáni Formáció** kőzetei a hegység területén csak elvétve, Csákányháza és Bükkrét térségében maradtak fenn. Homokrétegükben barnaszén is előfordul.

Masív Karanča budovaný andezitovým telesom (foto: Ľ. Gaál)
A Karancs masszívumát andezittest képezi (Gaál L. felvétele)

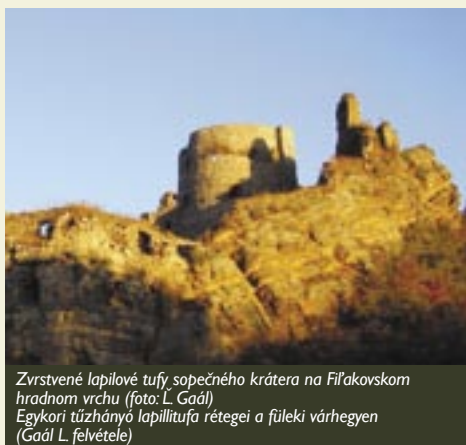
Styk andezitového telesa s nadložnými pieskvcami pri Šiatorskej Bukovinke (foto: Ľ. Gaál)
Az andezittest és a felette fekvő homokkő érintkezése Sátorosbányán (Gaál L. felvétele)

V období vrchného pliocénu a pleistocénu (3-0,1 mil. rokov), po výzdvihu územia, došlo k veľkému odnosu materiálu a pozostatkov po sedimentoch z tohto obdobia je málo. Zachovali sa pod belinským lávovým prúdom. Predstavujú riečne štrky **belinských vrstiev**. Pod lávovým pokrovom Medvedej (v kameňolome Mačacia) sa zachovali aj eolické (vetrom naviate) piesky.

Koncom treťohôr a začiatkom štvrtohôr po zlomoch vzniknutých následkom rozťahnutia zemskej kôry, vystúpila na zemský povrch láva v piatich fázach a vytvorila **cerovú bazaltovú formáciu**. Začiatky sopečnej činnosti sa datujú na 5 miliónov rokov v období pliocénu, kým vek poslednej fázy (v okolí Filáкова a Hodejova) sa dá predpokladať na cca 400 tis. rokov (pleistocén). Bazaltový vulkanizmus sa vyznačoval veľkým počtom menších sopiek, ktoré často sledovali zlomové línie. Prevládali vulkány maarového typu, kde bol kráter situovaný oveľa nižšie ako okolitý terén, ale vytvárali sa aj väčšie troskové kužele.

Kvartérne uloženiny predstavujú zvyšky riečnych nánosov a sedimentov, ktoré sa zachovali vďaka výzdvihu územia začiatkom štvrtohôr v podobe terás nad tokom Belina. V dolinách ostatných tokov sa vyskytujú len ojedinele. Terasy sú pokryté sprašami a sprašovými hlinami.

Cerová vrchovina je v zmysle **geomorfologického členenia** Slovenska súčasťou Matransko – slanskej oblasti. Do CHKO Cerová vrchovina patria časti oddielov Filákovskej brázdy, Petrovskej vrchoviny a Hajnáčskej vrchoviny. Prírodná pamiatka Lipovianske pieskovce ako bodový objekt CHKO patrí do Mučinskej vrchoviny. Najvyšším vrchom Cerovej vrchoviny je Karanč (725 m), ktorý rovnako ako Šiator (660 m) predstavuje lakolit (andezitová magma bola vytlačená pod zemský povrch kde utuhla, po výzdvihu územia boli tieto telesá obnažené). Najnižšie položené miesta v CHKO Cerová vrchovina sa nachádzajú

Zrsvtené lapilové tufy, sopečného krátera na Fil'akovskom hradnom vrchu (foto: L. Gaál)
Egykori tűzhányó lapillitufa rétegei a füleki várhegyen (Gaál L. felvétele)

Vrchol troskového kužeľa na Ragáci (foto: L. Gaál)
A ragácsi salakkúp csúcsa (Gaál L. felvétele)

A középső miocénben (badeni emelet, 13 millió év) a homokkövekbe **andezit** magma nyomult, amely a földfelszín alatt szilárdult meg. Jelenleg a bükkréti Sátor-hegy és Karancs masszívumait képezi. A piroxén- és amfiboltartalmú andezitben gömbformájú granátkristályok és forró oldatból kivált hidrottermális ásványok találhatók.

A pliocén kor vége felé és a pleisztocén korban (3–0,1 millió évvel ezelőtt) a hegység területe lassan megemelkedett, aminek hatására az üledékek jelentős része lepusztult. Kőzeteket ezért ebből a korból csak elvéve ismerünk. Ilyen a bénai lávaár alatt megmaradt **folyóvízi kavicsréteg**, vagy a Macskalyuk kőbányában a medvesi bazalttakaró alól felbukkanó, szél által leülepitett homokréteg.

A harmadidőszak vége felé és a negyedidőszakban a földkéreg tágulásának hatására létrejött töréseken keresztül láva ömlött a felszínre, amely létrehozta a **Cseres Bazalt Formáció** (cerová bazaltová formácia, Magyarországon Salgóvári Bazalt Formáció) kőzeteit. Az öt fázisban fellépő vulkánosság 5 millió évvel ezelőtt, a pliocén korban kezdődött és mintegy 400 000 évvel ezelőtt, a pleisztocénben fejeződött be. A bazaltvulkánosságot számos kisebb tűzhányó kitérése jellemzi, amelyek általában

egy-egy törésvonalon jöttek létre. Túlnyomórészt az ún. maar-típusú vulkánokhoz tartozott, amelyek krátere jóval a környező felszín alatt helyezkedett el, de ismeretesek felmagasodó salakkúpok is.

A **negyedidőszaki képződményeket** főleg folyóvízi üledékek és lejtőmálladékok képezik. Pleisztocéni folyóvízi teraszok csak ritkábban fordulnak elő, a legkifejlettebbek a Béna-patak völgyében találhatóak. Felszínüket löszréteg borítja.

A Cseres-hegység területe Szlovákia **felszínalaktani tájbeosztása** szerint a Mátra-Sajó nagytájhoz tartozik. A tájvédelmi körzetben három kistáj található: a Füleki-medence (Fil'akovská brázda), Péterfalvi-hegység (Petrovská vrchovina) és az Ajnácskői-hegység (Hajnácska vrchovina). A Nagyromhányi Homokő Természeti Emlék egy további, a Mucsényi-hegységben (Mučínka vrchovina) fekszik. A tájvédelmi körzet, egyben a hegység legmagasabb hegye a Karancs (725 m), amely a Sátor-hegyhez hasonlóan andezitből tevődik össze. A tájvédelmi körzet legalacsonyabban fekvő pontja a Jénei (Janice) víztározónál található 167 m tengerszint felett. A hegység a domborzatfordulás legszebb példája. Ez az érdekes felszínalaktani jelenség oly módon jött létre, hogy a tűzhányók

v pieskovecovej časti v okolí Janickej vodnej nádrže s nadmorskou výškou 167 m. Cerová vrchovina je názorným príkladom inverzného reliéfu. Tento sa viaže na vulkanickú časť pohoria, predovšetkým na Hajnáčsku vrchovinu. Tu sa po erupciách sopiek do dolín vyliala láva, dná dolín a potokov sa okrem lávy zaplnili aj popolom a ďalšími produktmi sopečnej činnosti a vytlačené toky začali erodovať medzi-dolinové chrbty. Z týchto, vodou odnesených chrbtov sa stali doliny a z bývalých dolín, ktoré zaliala láva, sú dnes vyvýšené miesta. Sopečnú činnosť dokumentujú v tejto časti Cerovej vrchoviny rôzne zachovalé, ale stále čitateľné anorganické útvary. Najšš tu možno učebnicové príklady erózne rozrušených sopečných kužeľov (Ragáč, 536 m), kde sú zachované aj zvyšky dutín po výfukoch a výbuchoch sopečných plynov a pár, vypreparovaných sopúchov ako je napr. Hajnáčsky hradný vrch a Soví hrad, lávových pokrovov (Pohanský hrad, 578 m), ktorý sa nad okolie vypína ako stolová hora. Okraj tejto čadičovej plošiny sa rozpadáva a vytvára z veľkých blokov kamenné moria a sítě po celom jej obvode. V nich sa nachádza 31 pseudokrasových jaskýň a rôzne zaujímavé útvary ako skalné veže, skalná

ulička, brána a pod. Lávové prúdy (Belinský, Ragáčsky) vytvárajú v súčasnosti úzke dlhé chrbty, častokrát po okrajoch tiež rozrušené s krajinársky prífazlivými formami mikroreliéfu. Zvyšky maarov nachádzame na Filakovskom hradnom vrchu, pri Hodejove a pri Hajnáčke (Kostná dolina). V Kostnej doline pri Hajnáčke boli nájdené skamenené zvyšky cicavcov z konca treťohôr. Patria medzi ne nálezy tapírov, mastodontov, nosorožcov, pandy, nepárnokopytníkov a dokonca aj primáta z čeľade Cercopithecidae. Pozoruhodné sú aj lokality viažúce sa na sedimentárnu časť geologickej stavby Cerovej vrchoviny. Pôsobivým doplnkom vulkanickej časti CHKO je jej východná časť budovaná pieskovecami. Jej povrch je rozčlenený početnými dolinkami, z ktorých sa prudko dvíhajú vrchy. Tieto vytvárajú úzke chrbty, ktoré vybiehajú na severe do Rimavskej kotliny. Cerovú vrchovinu odvodňujú dva toky. Západnú časť potok Belina a východnú potok Gortva. Medzi nimi sa po chrbtoch vrchov tiahne významná rozvodnica medzi povodím Dunaja a Tisy. Potok Belina a jeho prítoky odvádzajú vody Cerovej vrchoviny do prítokov Dunaja a potok Gortva s prítokmi zase do Tisy.

*Pieskovcový reliéf vo východnej časti CHKO Cerová vrchovina (foto: R. Gális)
Homokkődombok a Cseres-hegység TK keleti részén (R. Gális felvétele)*

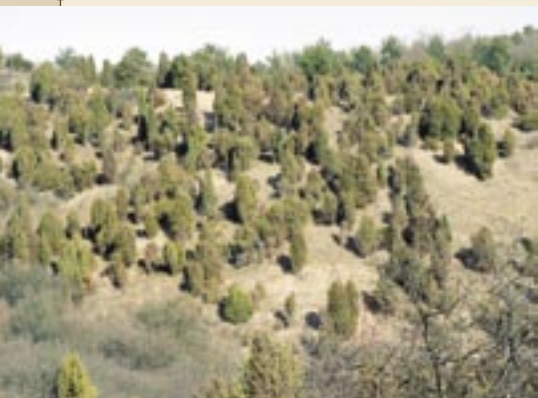

lávafolyama patak völgyekbe ömlött ki, miáltal a félretelődött patakok a környező homokkődombokat kezdték elhordani. Idővel az egykori dombok helyén völgyek, míg a lávakiömlések előtti völgyekből a keményebb bazaltnak köszönhetően hegygerincek jöttek létre, vagyis a domborzat megfordult az eredetihez képest. Az egykori tűzhányók működését itt számos, különbözőképpen fennmaradt vulkáni alakzat bizonyítja, mint a Ragács (536 m) vulkáni salakkúpja néhány gázkifúvásos kürtővel és üreggel, az ajnácskői Várhegy és a sőregi Bagolyvár kipreparált vulkáni csatornakitöltése, vagy a Pogányvár (578 m) táblahegye, peremén lecsuszamlott vagy kötengerré hullott kősziklával. A sziklák mellett kőablak, kőutca, különböző hasadékok és 31 bazaltbarlang is növeli a vidék látványosságát. A ragácsi és bénai lávaárak hosszú és keskeny gerinccé preparálódtak ki, peremükön néhol lecsúszott bazaltoszlopokkal. A maar-típusú kráterek legismertebb maradványai a füleki Várhegyen, Várgedén és az Ajnácskő melletti Csontos-árokban találhatóak. Ez utóbbi tufás tavi üledékeiben harmadidőszak-végi gerinces állatok, főleg tapírok, masztodontok, orrszarvúak, pandák, patások ősmaradványai is fennmaradtak, de ismert innen a *Cercopithecidae* családjából származó majom is.

Nemcsak a Cseres-hegység vulkános, de üledékes kőzeteiben is található látványosságok. A tájvédelmi körzet keleti részére jellemzők a sajátos domborzati formák, a szűk völgyekből hirtelen kiemelkedő dombok, amelyek néhány északon mélyen benyúlik a Rima-medencébe. A Cseres-hegység vízkészlete aránylag szegényes, három főbb felszíni vízfolyás vezet le: nyugaton a Béna-patak, középen a Gortva, keleten pedig a Macskás-patak. A Gortva és a Bénába folyó Csoma-patak között húzódik a Duna és a Tisza vízválasztója. A Béna-patak vize a Dunába, a Gortva és a Macskás-pataké pedig a Tiszába folyik.

Kamenné more na Pohanskom hrade, v pozadí Monosa (foto: Ľ. Gaál)
Kötenger a Pogányváron, háttérben a Monosza (Gaál L. felvétele)

Porasty borievky obyčajnej (*Juniperus communis*) (foto: R. Gális)
Borókás (R. Gális felvétele)

Vstavač trojzubý (*Orchis tridentata*) (foto: R. Gális)
Tarka kosbor (R. Gális felvétele)

Xerothermné porasty s kavyľom (foto: R. Gális)
Árvalányhajas száraz gyepek (R. Gális felvétele)

BIOTOPY

Podľa fyto geografického členenia územie CHKO Cerová vrchovina patrí do oblasti panónskej flóry (Pannonicum), podoblasti pramatranskej xerothermnej flóry (Matricum), fyto geografického okresu Ipeľsko-rimavská brázda. Pôvodnými prirodzenými rastlinnými spoločenstvami sú lesné spoločenstvá, teplomilné spoločenstvá skál a skalných stepí, spoločenstvá mokradí. K druhothným spoločenstvám radíme ekologicky už viac-menej stabilizované, odlesnením vzniknuté stepné formácie, kroviny a spoločenstvá okolia umeľých vodných nádrží.

Z hľadiska ochrany prírody za najvýznamnejšie živočíšne druhy územia považujeme druhy medzinárodného významu a druhy, ktoré majú v sledovanej oblasti hranicu svojho rozšírenia. V Chránenej krajinskej oblasti Cerová vrchovina sa tiež v hojnom počte vyskytujú druhy panónske a mediteránne, ktoré sú v rámci Slovenska zriedkavé. V menšej miere sa tu vyskytujú druhy karpatské a druhy severské.

LÚKY A PASIENKY

Z pasienkov sú na pieskoch najrozšírenejšie xerothermné (sucho-teplomilné), v minulosti extenzívne (občasne) využívané pasienky. Tvorené sú rôznymi druhmi kostráv, nízkymi ostricami a ometľinou. Z bylín sa typicky vyskytuje podkovka chochlatá, vičinec vikolistý a kozinec vičencovitý. V súčasnosti je množstvo takýchto biotopov opustených, bez prepásania hospodárskymi zvieratami, a tieto pasienky postupne zarastajú náletovými drevinami (trnka, ruža, hloh, borievka), z tráv prevláda mrvica peristá alebo fúzatka prstnatá.

Opustené pasienky sa tu pomaly vyvíjajú smerom k porastom borievky obyčajnej. Práve na takýchto lokalitách je najväčšia

ÉLŐHELYEK

Szlovákia növényföldrajzi felosztása szerint a tájvédelmi körzetterülete a magyarflóratartomány (*Pannonicum*) ősmátraflóraidékének (*Matricum*) Ipoly–Rimai-árok flórajárásának része. Eredeti természetes növénytársulásai az erdei társulások, a sziklák és sziklás sztyepek melegkedvelő élőhelyei, valamint a lápok társulásai. A másodlagos társulásokhoz sorolandók az ökológiailag többé-kevésbé stabilizált, erdőirtással létrehozott sztyepp jellegű vagy bokros legelők és mesterséges víztározók élőhelyei.

Természetvédelmi szempontból legértékesebbnek a nemzetközi jelentőségű állatfajok tekinthetők, valamint azok a fajok, amelyeknek kiterjedési határa a térségben húzódik. A tájvédelmi körzetben aránylag gyakoriak a Szlovákia területén kevésbé előforduló pannon és mediterrán fajok is. A kárpáti és északi fajok viszont csak elvétve találhatóak meg.

RÉTEK ÉS LEGELŐK

A tájvédelmi körzetben legelterjedtebbek a múltban időszakosan legeltetett szárazság- és melegtűrő homokköves legelők, amelyeket csenkeszek, fényperjék és alacsonyások különféle fajai borítanak. A lágyszárú növények közül megtalálható itt a heverő patkófű, takarmány baltacím és a homoki baltacím. Jelenleg számos hasonló élőhely felhagyott, nem legeltetett. Ezeket fokozatosan benövi a kökény, rózsa, galagonya és boróka. A fűvek közül különösen elterjedt a tollas szálkaperje és a szürke fenyérfű. Éppen ezeken a felhagyott legelőkön jelentős a védett és veszélyeztetett növényi fajok gazdagsága, mint amilyen a leánykörtörcsin, tavaszi hérics, erdei szellőrózsa, bíboros kosbor, tarka kosbor, tarka nőszirm és fekete kökörtörcsin. A legelők bogárvilágából jellegzetes a nagyfejű csajkó,

Okolie Drne, xerothermné pasienky (foto: J. Garayová)
Száraz gyepek Darna környékén (J. Garayová felvétele)

Lajniak starostlivý (*Copris lunaris*) (foto: Ľ. Černecká)
Holdszarvu ganéjtűró (Ľ. Černecká felvétele)

Poniklec lúčny český (*Pulsatilla pratensis* subsp. *bohemica*) (foto: E. Belanová)
Fekete kökörtörcsin (E. Belanová felvétele)

Hlaváčik jarný (foto: R. Gális)
Tavaszi hérics (*Adonis vernalis*) (R. Gális felvétele)

koncentrácia chránených a ohrozených rastlinných druhov, ako sú poniklec veľkokvetý, hlaváčik jarný, veternica lesná, vstavač purpurový, vstavač trojzubý, kosatec dvojfarebný, poniklec lúčny český.

Z chrobákov je pre obhospodarované pasienky územia typický viničiar čierny, lajniak starostlivý, alebo lajniak skarabeusovitý, ktoré sú reprodukciou viazané na výkaly hospodárskych zvierat. Pre prežitie stepných (pasienkových) druhov v území je nevyhnutne potrebné zachovanie tradičného obhospodarovania týchto plôch v budúcnosti. Bez toho sa populácie väčšiny druhov dlhodobo

nebudú môcť zachovať. Z veľkého počtu denných motýľov je územie CHKO Cerová vrchovina jedno z najvýznamnejších území na Slovensku pre stepné druhy modráčikov – napr. modráčika Oziris, modráčika hnedého, modráčika Rebelovho a modráčika ranostajového. V Cerovej vrchovine sa nachádza aj najsilnejšia populácia modráčika čiernoškvrnného na Slovensku. Askalafus škvrnitokrídly je významný mediteránny prvok sieťokrídlouvcov.

Ďalším vzácnym druhom exotického sieťokrídlouvca je pamodlivka dlhokrká, nájdená na suchej lesostepnej stráni. Jašterica bystrá a zriedkavejšia jašterica zelená sa vyskytujú na suchších trávnatých stráňach, na skalných stepiach, na okrajoch riedkych lesov a vo viniciach. Typickým vtáčim druhom pasienkov so solitérmi väčších stromov je dudok chochlatý. Hniezdi vo väčších počtoch už len tam, kde na viacerých miestach intenzívne prebieha chov zvierat. Škovránok stromový je hniezdičom čiastočne zarastených pasienkov stromami a krovinami, väčších lesných čistiniak, riedkych okrajov lesov. Slivkou trnkovou, ostružinou černicou a ružou šípovou zarastené pasienky sú hniezdiskom penice jarabej a strakoša červenochrbtého. Územie Cerovej vrchoviny

Jašterica zelená (foto: E. Belanová)
Zöldgyík (*Lacerta viridis*) (E. Belanová felvétele)

a lőcslábú galacsinhajtó; valamint a hold-szarvú ganéjtúró, amely szorosán kötődik a gazdasági állatok ürülékéhez. A legelőkhöz kötődő sztyepp jellegű fajok fennmaradása szempontjából rendkívül fontos tehát a hagyományos gazdálkodási mód fenntartása, amely nélkül huzamosabb ideig a populáció képtelen fennmaradni. A tájvédelmi körzet a nappalilepkékszempontjából Szlovákia egyik legjelentősebb területét képezi. Különösen értékesek a száraz élőhelyeket kedvelő sztyeppi boglárkalepkék, mint az Ozirisz-törpeboglárrka, a barnabundás sokpettyesboglárrka, a sztyeppvidéki hangyaboglárrka és a Terzitész-sokpettyesboglárrka. Szlovákiában itt fordul elő az azúrkék hangyaboglárrka legerősebb állománya. A térség recésszárnýui közül a keleti rablópille jelentős mediterrán elemként van jelen. További ritka egzotikus megjelenésű recésszárnýú a fogólábú fátyolka, melynek egyik példánya száraz erdőssztyepp hegyoldalból került elő. A fúrge gyík és a nőla ritkább zöld gyík száraz hegyoldalak gyepeiben, sziklagyepekben, ritkás erdők széléin, szőlőkben fordul elő. Hagyásfás legelők jellegzetes madara a búbos banka. A térségben csupán ott költ jelentősebb számban, ahol még intenzív a legeltetés. Az erdei pacsirta a fákkal és bokrokkal tarkított legelők,

Syzsel' pasienkový (*Spermophilus citellus*) (foto: M. Ambros)
Úrge (M. Ambros felvétele)

Viničar čierny (*Lethrus apterus*) (foto: P. Potocký)
Nagyfejű csajkó (P. Potocký felvétele)

Škovránok stromový (*Lullula arborea*) (foto: S. Harvančík)
Erdei pacsirta (S. Harvančík felvétele)

Dudok chochlatý (*Upupa epops*) (foto: S. Harvančík)
Búbos banka (S. Harvančík felvétele)

Ohniváček veľký (*Lycaena dyspar*) (foto: Ľ. Černecká)
Nagy tűzlepke (L. Černecká felvétele)

Kobylka stromová (foto A. Krištin)
Tarka cserjeszöcske (A. Krištin felvétele)

je aj genofondovou lokalitou súšťa pasienkového na Slovensku.

Živnejšie stanovištia osídľujú mezofilné pasienky a spásané lúky s tomkou voňavou, hrebienkou obyčajnou a lipnicou lúčnou. Z bylín sa v takomto spoločenstve masovo vyskytuje napr. vstavač obyčajný na lokalite Veľké Klčovisko. Na mezofilných lúčkach môžeme vidieť aj križiaka pruhovaného, z motýľov napr. ohniváčka modrolesklého a ohniváčka zlatobyľového.

Menej časté sú nížinné a podhorské kosné lúky s ovsíkom obyčajným a psiarkové aluviálne lúky s psiarkou lúčnou a kostravou červenou, ktoré sa vyskytujú len sporadicky na alúviách potokov a v terénnych depresiách. Z denných motýľov medzi typických predstaviteľov tohto biotopu radíme ohniváčka veľkého, ktorý je zároveň druhom európskeho významu. Z pavúkov vlhkých lúč môžeme spomenúť druh *Pirata hygrophilus*. Z rovnokrídlovcov sa na vlhkých lúčkach vyskytuje aj ohrozená kobylka šúrová a koník žltopásy. Lúky sú potravným biotopom aj pre bociana bieleho, ktorý sa tu vo väčších počtoch objavuje hlavne pri kosbe lúč. Tieto spoločenstvá sa prelínajú so spoločenstvami vlhkých lúč podhorských oblastí so záružlím močiarnym.

Bocian biely (*Ciconia ciconia*) na zamokrenej lúke (foto: R. Siklienka)
Gólya a nedves réten (R. Siklienka felvétele)

nagyobb erdei tisztások, ritkás erdőszegélyek fészkelője. Kőkénnyel, szederrel, vadrózsával benőtt legelők fészkelője a karvalyposzáta és a tövisszűrő gébics. Helyenként jelentős az ürge állománya, a Cseres-hegységet Szlovákiában az ürge genofond területei között tartják számon.

A tápanyagban gazdagabb legelőkön, réteken elterjedt az illatos borjúpázsit, a tarajos cincor és a réti perje. A lágyszárúak közül Óbást felett tömegesen fordul elő az agárkosbor. A közepesen nedves réteken nem ritka a darázs pók, a lepkék közül pedig az ibolyaszínű tűzlepke és az aranyos tűzlepke.

Ritkábbak a síkvidéki vagy hegylábi franciaperjés, réti ecsetpázsitos és veres csenkeszes nedvesebb kaszált rétek, amelyek elsősorban a patakok árterein, völgykatlanokban fordulnak elő. Az ilyen rétek jellegzetes nappali lepkéje az európai jelentőségű nagy tűzlepke, de megemlíthető a *Pirata hygrophilus* pókfaj, az egyenesszárnyúak közül pedig a veszélyeztetett nagy kúpfjúszöcske és a tundrasáska is. A nedvesebb rétek rovarvilága a fehér gólya táplálékául szolgál, amely kaszáláskor nagyobb számban is látható. Az említett társulások szorosan összefonódnak a hegylábak mocsári gólyahírel benőtt nedves rétfjeivel.

Vstavač obyčajný (*Ochris maria*) (foto: R. Gális)
Agárkosbor (R. Gális felvétele)

Vstavač obyčajný na lokalite Veľké Kľčovisko (foto: R. Gális)
Agárkosbor a Nagy-Ortvány élőhelyen (R. Gális felvétele)

MOKRADE

Najväčším naším druhom kôrovca je rak riečny, ktorý sa skrýva vo vyhrabaných jamkách a pod koreňmi stromov v zatienených častiach čistých potokov. Pri väčších stojatých vodách môžeme vidieť z vážok napr. šidlo obrovské, a zraniteľné šidlo *Aeschna isosceles*, z chrobákov vo vode plávajúceho potápnika obrúbeného či potápnika *Cybister lateralmarginalis*. Z čistých potokov je známy výskyt viacerých druhov podeniek, pošvatiek a potočníkov. Z vodných plôch sledovanej oblasti je známy výskyt viac ako dvadsať druhov rýb. Z hľadiska ochrany prírody medzi najvýznamnejšie chránené druhy patria: pľz severný, čík európsky alebo lopatka dúhová. Z dôvodu malého počtu bystrín, hniezdenie trasochvosta horského je známe len z mála lokalít. V blízkosti zarybnených stojatých a tečúcich vôd môžeme pozorovať pobytové znaky vydry riečnej (stopa, trus, zvyšky potravy).

Vodná a močiarna vegetácia na území CHKO Cerová vrchovina sa prirodzene vyskytuje predovšetkým na alúviách potokov, najmä na alúviu toku Gortvy. Okrem toho sú významnými lokalitami výskytu vodnej a močiarnnej vegetácie umelé vodné nádrže – Tachty, Chrámec a Hostice. Rozsiahle

Bučiačík močiarny (*Ixobrychus minutus*) (foto: S. Harvančík)
Törpegém (S. Harvančík felvétele)

Čík európsky (*Misgurnus fossilis*) (foto: F. Bednár)
Réti csik (F. Bednár felvétele)

Spoločnosť mokradí – ostricové porasty, porasty trste a krovité porasty vrbí (foto: E. Belanová)
Mocsári növényzet – magacsásosok, nádasok, bokorfüzesek (E. Belanová felvétele)

VIZES ÉLŐHELYEK

A tájvédelmi körzet területén a vizes, mocsaras élőhelyek elsősorban a patakok árterein és a mesterséges víztározók környékén fordulnak elő. A harmaci, tajti és a geszteti víztározók nádasai folyamatosan mennek át a magassás állományába, míg a partokat bokros-füzesek övezik, főleg rekettyefűzzel. A vízfelületen a vízállástól függően sekély állóvízi, úszó és rögzült hínártársulás található békaszőlő-, vízboglárka- és békalencsefajokkal.

A patakok között kiemelkedő szerepe van a Gortva árterének. A patakok árnyékos helyein, vízbe lógó gyökerek alatt, alámosott üregekben talál búvóhelyre a legnagyobb rákunk, a folyami rák. A szitakötők közül nagyobb állóvizeknél láthatjuk az óriás szitakötőt és a lápi acsát, a bogarak közül a vízben jól úszó szegélyes csíkbogarat vagy a nagy búvárbogarat. A tiszta vízű patakokból több kérész-, álkérész- és tegzesfaj előfordulása bizonyított. A térség álló- és folyóvizeiből több mint húsz halfaj előfordulása ismert, amelyek közül természetvédelmi szempontból a legjelentősebbek közé sorolandó a vágócsík, a réti csík és a szívárványos ökle. Mivel a térségben kevés a gyors folyású, állandó vízű

Kaňa močiarňa (*Circus aeruginosus*) (foto: S. Harvančík)
Barna rétihéja (S. Harvančík felvétele)

Vegetácia plávajúcich rastlín – močiarňa (*Batrachium* sp.) a horčiak obojživelný (*Persicaria amphibia*) na VN Tachty (foto: E. Belanová)
Hínárnövényzet a Tajti-víztározón: vízboglárka és vidrakeserűfű (E. Belanová felvétele)

Rosnička zelená (*Hyla arborea*) (foto: R. Gális)
Zöld levelibéka (R. Gális felvétele)

trstinové porasty plynule prechádzajú do spoločentiev vysokých ostríc, okraje lemujú vrbové kroviny stojatých vôd s prevládajúcou vrbou sivou. Priamo na vodnej hladine v závislosti od jej výšky sa vyskytuje vegetácia plytkých stojatých vôd a vegetácia plávajúcich alebo ponorených cievnatých rastlín s rôznymi druhmi červenavcov, močiarok a žaburíniek.

Z chráneného areálu Fenek je známy výskyt mediteránneho prvku - ulitníka pimprlika bruškateho. Z okrajov vodných nádrží vo vegetácii trste a páľky spomeňme aspoň z chrobákov trstinníky, a rod *Plateumaris* spp., z pa-

vúkov rod *Tetragnatha* spp. alebo križiaka trstinového. Medzi bežné a verejnosti známe druhy oboživelníkov zaraďujeme skokana zeleného, ropuchu bradavičnatú ako aj malú, svetlozelenú rosničku zelenú. Na otvorených vodných plochách, na plávajúcich vodných rastlinách si stavia hniezdo potáпка chochlatá a menej častá potáпка čiernokrká. V trstinových porastoch vodných nádrží hniezdi bučiacik močiarny a kaňa močiarna, ktoré sú cieľovými druhmi vtákov v Chránenom vtáčom území Cerová vrchovina - Porimavie. Trsteniarik škriekavý, trsteniarik bahenný, svrčiak slávikovitý a strnádka tršťová sú typickými spevavcami tršťových a páľkových brehových porastov vodných nádrží.

SKALY A PIESKY (OBNAŽENÁ PÔDA)

Pozornosť si zasluhuje aj vegetácia obnažených skál. Na výslnných, teplých a suchých stanovištiach môžeme vidieť kosatec nízky, skalné ruže, nátržník piesočný, palinu poľnú, medničku sedmohradskú.

Na zatienených a chladnejších stanovištiach sa vyskytujú spoločentvá papraďorasťov, napr. slezinník červený, sladič obyčajný, ale i vzácnejšie sa vyskytujúci slezinník severný.

Kosatec nízky (*Iris pumila*) na Steblovej skale (foto: R. Gális)
Apró nőszírom a Szár-kőn (R. Gális felvétele)

Výr skalný (*Bubo bubo*) (foto: C. Balázs)
Úhu (Balázs Cs. felvétele)

Potápka čiernokrkká (*Podiceps nigricollis*) (foto: S. Harvančík)
Feketenyakú vöcsök (S. Harvančík felvétele)

hegyi patakok, a hegyi billegető fészkelése csak néhány helyről ismert. Halban gazdag álló- és folyóvizek közelében rálelhetünk a vidra jelenlétére utaló jelekre (nyom, ürülék, táplálékmaradványok).

A Fenék Védett Területről bizonyítást nyert a mediterrán jellegű nagy hasascsiga előfordulása. Vízátározók szegélynövényzetének nádasaiban, gyékényeseiben élnek a sásbogarak, az állaspókok, vagy a nádi keresztospók. Gyakori és a nyilvánosság által ismert kételtű fajok közé soroljuk a kecskebékát, a barna varangyot és a kisméretű, világoszöld színű leveli békát. Szabad vízfelületen, úszónövény-

zetre építi fészket a búbos vöcsök és a kevésbé gyakori feketenyakú vöcsök. Vízátározók szegélyében, nádasokban költ a törpegém és a barna rétihéja, melyek a Cseres-hegység–Rima-mente Különleges Madármegőrzési Terület jelölő fajai. A nádírigó, foltos nádiposzáta, nádi tücsökmadár és a nádi sármány jellegzetes énekesmadarai a víztárolók nádasainak, gyékényeseinek.

FEDETLEN SZIKLÁS ÉS HOMOKKÖVES ÉLŐHELYEK

A természetes sziklás élőhelyek a tájvédelmi körzet kiemelt természeti értékei közé tartoznak. Ide sorolandók a természetes úton létrejött kőtengerek is, de úgyszintén a mesterséges, ember által létrehozott kőbányák is.

Napsütötte meleg és száraz sztyepplejtőn honos az apró nőszirm, kövirózsa, mezei üröm és az erdélyi gyöngyperje. Az árnyékosabb és hűvösebb helyeken gyakoriak a páfrányok, mint az aranyos fodorka és a közönséges édesgyökérűpáfrány, az északi fodorka azonban már ritkábban fordul elő.

Az egyenesszárnyúak közül száraz, sziklás helyeken, vagy úttörő élőhelyeken él a kékszárnyú sáska. Fali gyíkkal természetes élőhelyeken, vagy emberi tevékenység által kialakított kőbányák, várromok napsütötte

Vegetácia obnažených skál-Tilič (foto: R. Gális)
Sziklai növényzet a Tiličsen (R. Gális felvétele)

Černuška roľná (*Nigella arvensis*) (foto: E. Belanová)
Mezei kandilla (E. Belanová felvétele)

Ľan chlpatý hladkastý (*Linum hirsutum* subsp. *glabrescens*)
(foto: R. Gális)
Borzas len (R. Gális felvétele)

Medzi prirodzené skalné biotopy zaradujeme kamenné moria. Významnými, človekom vytvorenými skalnými biotopmi sú kameňolomy. Z rovníkridlovcov na suché, skalné biotopy resp. biotopy pionierskych stanovišť sa viaže koník modrokridly. S jaštericou múrovou sa stretávame na výslnných prirodzených alebo človekom vytvorených (kameňolomy, zrúcaniny hradov) skalných útvaroch. Z hadov užovka hladká inklinuje najviac k výslnným skalným biotopom, k skalným stepiam. Výr skalný je zriedkavým ale typickým hniezdičom územia. Medzi významné ornitologické zistenia patrí výskyt snehárky vrchovskej na Hrade Šomoška koncom roka 2009 a začiatkom roka 2010. Tento zaznamenaný výskyt druhu v území sa stal prvým potvrdeným výskytom druhu v MR a štvrtým na Slovensku po roku 1950. Pri skalných biotopoch treba spomenúť aj nekrasové jaskyne z ktorých sa v chránenom území vyskytuje 41. Z pavúkov v jaskyniach Cerovej vrchoviny dominuje Meta temnotná. Na Slovensku len z územia Cerovej vrchoviny je známy výskyt kosca *Holoscoptolemon jaqueti*, ktorý obýva chladnejšie biotopy, jaskyne, okolie vchodov do jaskýň a skalné pukliny. Pravidelne sa v týchto jaskyniach vyskytujú aj netopiere, najčastejšie

podkovár malý. V blízkosti Stĺpovej jaskyne na Pohanskom hrade sa potvrdil aj výskyt netopiera nymfínho.

Na plochách s obnaženým pôdnym povrchom predovšetkým na pieskoch môžeme vidieť druhovo chudobné, avšak veľmi zaujímavé, rozvoľnené pionierske spoločenstvá s čistecom rovným, rezedou žltou, zbehovčekom chijským a suchokvetom ročným, černuškou roľnou a ráňhojom horským. Zvlášť významný je výskyt ľanu chlpatého hladkastého, panónskeho endemitu. Nachádzajú sa tu takmer všetky lokality známe zo Slovenska

V pieskových biotopoch nachádza vhodné podmienky pre život z pavúkov aj strehúň balkánsky, ktorý má v území severnú hranicu svojho rozšírenia. Samce stepníka červeného patria medzi najkrajšie pavúky našej fauny. Včelárík zlatý je typickým hniezdiacim druhom Chránenej krajinnnej oblasti Cerová vrchovina. Väčšinou hniezdi koloniálne v pieskovniach, v kolmých pieskových stenách.

V území CHKO je množstvo pasienkov poznačených prenikaním ruderalných druhov spôsobeným predovšetkým absenciou tradičného obhospodarovania. Na mnohých lokalitách sa invázne a ruderalne druhy šíria z krmovísk poľovnej zveri.

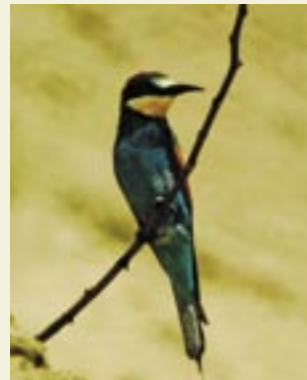

Strehűň balkánský (*Geolycosa vultuosa*)
(foto: L. Černecká)
Pokoli cselőpók (L. Černecká felvétele)

Stepník červený (*Eresus cinnaberinus*)
(foto: C. Balázs)
Bikapók (Balázs Cs. felvétele)

Včelárik zlatý (*Merops apiaster*)
(foto: C. Balázs)
Gyurgyalag (Balázs Cs. felvétele)

sziklafalainál találkozhatunk leginkább. A kígyók közül leginkább a rézskló kedveli a sziklás élőhelyeket, sziklagyepet. Az uhu ritka, de jellegzetes fészkelője a területnek. Kiemelkedő madártani adatnak számít a havasi pinty somskői előfordulása 2009-2010 telén, mely a faj első bizonyított jelenléte Magyarországon, Szlovákiában pedig a harmadik.

A sziklás élőhelyek között megemlíthendők a nemkarsztos barlangok, melyekből a tájvédelmi körzetben több mint 40 található. A pókok közül ezekben a barlangokban a barlangi keresztspók dominál. Ritkább a *Holoscotolemon jaqueti* kaszáspók, amely hűvösebb élőhelyeken, barlangokban, sziklarepedésekben él és Szlovákiában csupán a Cseres-hegység területéről ismert. Rendszeresen előfordulnak a barlangokban denevérek, leggyakrabban a kis patkósdenevér. A pogányvári Oszlopos-barlangból bizonyított a nimfadenevér előfordulása.

A fedetlen homokköves élőhelyek fajban ugyan szegényebbek, de előfordulnak itt úttörő társulások számos érdekes fajjal, mint pl. a tarlóvirág, vad rezed, ékes vasvirág, mezei kandilla. Figyelemreméltó a pannon bennszülöttnek számító homoki borzas len itteni előfordulása, amely Szlovákia egyik fő

lelőhelyét képezi. A homokköveket kedveli a pokoli cselőpók is. A térségben húzódik elterjedésének északi határa. A bikapók hímje vérvörös potrohával pókfaunánk egyik legszebb képviselője. A tájvédelmi körzet homokköves részeinek jellegzetes fészkelő madara a gyurgyalag. Leggyakrabban homokbányák, útbetűgások függőleges falaiban általában telepesen költ.

A tájvédelmi körzet területén található legelő jelentős részébe behatolt a gyomnövényzet. Ennek oka a hagyományos művelés hiánya. Több helyen az invazív és ruderalis fajok a vadetetőktől is terjednek.

Suchokvet ročný (*Xeranthemum annuum*) (foto: R. Gális)
Ékes vasvirág (R. Gális felvétele)

LESNÉ BIOTOPY

DÚBRAVY

Dubové porasty Cerovej vrchoviny sú tvorené 9 druhmi u nás známymi dubov: dubom cerovým, dubom zimným, dubom letným, dubom žltkastým, dubom mnohoplodým, dubom jadranským, dubom balkánskym, dubom plstnatým a dubom sivozeleným. Rozšírenie a zastúpenie jednotlivých druhov v lesných porastoch sa líši v závislosti od podmienok prostredia. Suchšie biotopy viac vyhovujú dubu zimnému, dubu žltkastému, dubu mnohoplodému, dubu jadranskému, dubu balkánskému a dubu plstnatému. Stanovištia, ktoré sú viac zásobené vodou obsahujú dub letný a dub sivozelený. Duby sú svetlomislné dreviny, ktorých korunami preniká dostatok svetla, ktoré využívajú druhy rastúce v podraсте. V krovitej etáži sa darí čremche strapcovitej, hlohom, baze čiernej, svíbu krvavému, kaline obyčajnej, kaline siripútkovej, bršlenu európskému, trnke obyčajnej a aj javorutatarskému. Bylinnú etáž tvoria druhy ako lipnica hájna, mrvica lesná, často sa vyskytuje chránená kukučka vencová a vzácne modruška pošvatá.

Limitujúce podmienky prostredia (nedostatok vlhky, extrémne teplé lokality) podmienia-

Modruška pošvatá (*Limodorum abortivum*) (foto: R. Gális)
Gérbics (R. Gális felvétele)

jú prechod dubových porastov k lesostepným spoločenstvám, kde je základnou drevinou dub plstnatý s dubom cerovým. Najcharakteristickejšou drevinou medzi krami je tu drieň, ojedinele sa vyskytuje aj mechúrník stromovitý. Spojením duba v stromovej vrstve a drieňa vo vrstve krovitej vzniká drieňová dúbrava.

Význam duba cerového a skupiny druhov duba plstnatého (dub jadranský, dub balkánsky, dub plstnatý) nie je v produkcii drevnej hmoty, ale v pôdoochranej a vodohospodárskej funkcii.

Na zhrubnuté pňové výmladky starých dubov je viazaný kováčik fialový, druh európ-

Dubina v PR Ostrá skala. (foto: M. Péliová)

Tölgyes a Hegyes-kő Természeti Rezervátumban (M. Péliová felvétele)

ERDEI ÉLŐHELYEK

A Cseres-hegység tölgyeseit a következő 9 ismert faj képezi: csertölgy, kocsányos tölgy, kocsánytalan tölgy, dárdáskarjú kocsánytalan tölgy, erdélyi kocsánytalan tölgy, olasz tölgy, balkáni tölgy, molyhos tölgy és ennek egyik szürke válfaja. Az egyes fajok elterjedése a környezet feltételeitől függően változik. A nedvesebb élőhely a kocsányos tölgynek felel meg, míg a többi faj a szárazabb helyeket kedveli. A tölgyek szeretik a koronájukon áthatoló fényt, amit az aljnövényzet számos faja ki is használ. A bokrok közül ilyen a madárcseresznye, a galagonya, a fekete bodza, a vörösgyűrű som, a kányabangita, a csíkos kecskerágó, a kökény és a tatár juhar. A lágy-szárúak közül megemlítenéd itt a ligeti perje és az erdei szálkaperje, de gyakran előfordul a védett bársonyos kakukkszekfű, ritkábban a közösséges gérbics.

A korlátozott körülmények, mint a nedveséghiány és a szélsőségesen meleg aljzat elősegíti a tölgyesek átmenetét az erdőssztyepp társuláshoz, amelynek alapját a molyhos tölgy és a csertölgy képezi. A bokrok közül legjellegzetesebb itt a som, de ritkábban előfordul a pukkanó dudafürt is. Jellegzetes társulás a melegkedvelő tölgyes.

A csertölgy és a molyhos tölgy csoportjához tartozó fajok (olasz tölgy, balkáni tölgy, molyhos tölgy) jelentősége nem a fakitermelésben rejlik, hanem elsősorban talaj- és vízvédelmi szerepükben.

Tölgy sarjerdők megvastagodott tőkélhez kötődik a nemzetközi védettség alatt álló kék pattanóbogár. Idős tölgyesek további európai jelentőségű védett bogárfajai a nagy szarvasbogár és a nagy hőscincér. Az erdei sikló a napsütötte ritkás erdők faja. A közép fakopáncs az idősebb cseres-tölgyes állományok jellegzetes fészkelője. Itt él a rövidkarmú fakusz is, de a faj a térségben csupán ritka előfordulású.

Dub cerový (*Quercus cerris*) (foto: R. Gális)
Csertölgy (R. Gális felvétele)

Pestrý krovitý podrast pod dubom zimným (*Quercus petraea*). (foto: M. Péliová)
Változatos cserjeszint kocsánytalan tölgy alatt (M. Péliová felvétele)

térl

Kép

Dúbrava plniaca mimoprodukčné funkcie lesa. (foto: M. Péliová)
 Nem gazdasági rendeltetésű tölgyes (M. Péliová felvétele)

skeho významu. Ďalšími druhmi chrobákov európskeho významu v starých dubinách sú roháč obyčajný a fuzáč veľký. Užovka stromová uprednostňuje výslnné stráne riedkych lesov. Ďateľ prostredný je typickým hniezdičom starších dubovo-cerových porastov. Aj kôrovník krátkoprstý sa vyskytuje v tomto biotope, v sledovanom území je však zriedkavý.

HRABOVÉ DÚBRAVY

Zmiešané porasty dubov a hraba obyčajného sa vyskytujú najmä v 1. dubovom a 2. bukovom – dubovom lesnom vegetačnom stupni. Z dubov sa na väčších plochách hrabových dúbav uplatňuje dub zimný. Hrab ostáva v druhej korunovej vrstve. V týchto pestrých spoločenstvách nájdeme aj dub letný a dub cerový.

K hrabu v druhej korunovej vrstve prístupujú: javor poľný, javor mliečny, brest hrabolistý a lipa malolistá. Na okrajoch dubových lesných porastov a hrabových dúbav rastú vtáršene ovocné druhy drevín: hruška obyčajná, jablň planá, čerešňa vtáčia, jarabina oskorusová – oskoruša a jarabina brekyňová – brekyňa.

Hrab sa v dôsledku veľkej výmladnosti pri vegetatívnom spôsobe obnovy môže stať v lesných spoločenstvách prevládajúcou

Ďateľ prostredný (*Dendrocopos medius*) (foto: J. Fiala)
 Közép fakopáncs (J. Fiala felvétele)

drevinou. Pri obhospodarovaní lesných porastov netreba hrab hodnotiť len ako nežiaducu drevinu, ale aj ako významnú melioračnú drevinu, ktorej rýchlo sa rozkladajúca opadanka urýchľuje rozklad opadanky duba a tým zlepšuje kolobeh živín v ekosystéme.

V bylinnom podraste prevláda lipkavec marinkový a ostrica chlipatá. Z chránených druhov rastlín sa tu vyskytuje prilbovka biela a prilbovka dlholistá. Len ojedinele sa môžeme stretnúť v dubohrabinách s podrastom chochlačky so zriedkavým jasoňom chochlačkovým. Z bystruškovitých sa tu vyskytuje aj bystruška záhradná či bystruška fialová.

S pribúdajúcou nadmorskou výškou vzrastá v dúbavách podiel buka a bukové dubiny sa pozvoľna menia na dubové bučiny. S rôznymi typmi dúbav sa môžeme stretnúť od 1. po 4. lesný vegetačný stupeň, na južných, slnečných expozíciách. Často sú v dôsledku nadmernej ťažby, spásania a zvýšeného výskytu chorôb výmladkového pôvodu.

BUČINY

Bukové porasty sa v Cerovej vrchovine vyskytujú najmä na severných svahoch. V najnižších polohách, v 2. lesnom vegetačnom stupni bukovom – dubovom má v lesných spoločenstvách prevahu dub zimný, až v nasle-

A gyertyános-tölgyesek túlsúlyban levő faja a kocsánytalan tölgy, a gyertyán a korona második rétegében található. Ehhez társul a mezei juhar, korai juhar, a szil és a kislevelű hárs. A változatosabb társulásokban kocsányos tölgy és cser is előfordul. A tölgyesek és gyertyános-tölgyesek szélein elszórtan gyümölcsfák is találhatóak, mint pl. a körte, alma, cseresznye vagy berkenye. A gyertyán fiatalodási képességének köszönhetően az erdőtársulás túlnyomó részét képezheti. A gyertyánról lehulló levelek aránylag gyorsan elbomlanak, ami serkenti a tölgy leveleinek elbomlását is, ezért nagyban elősegítik az erdei ökoszisztéma tápanyagának körforgását. A gyertyános-tölgyesek aljnövényzetében főleg szagos műge és bükkös sás, a védett növények közül a fehér madársisak és a kardos madársisak található. Keltikés gyertyános-tölgyesekben is csak ritkán találkozhatunk a ritka kis apollólepkével. A futóbogarak közül megtalálható itt az aranypettyes futrinka és a keleti kékfutrinka.

A tölgyesekben a tengerszint feletti magassággal növekszik a bükk részaránya.

Bükkösök főleg a hegység északi lejtőit borítják. A legalsó szinten lévő bükkös-tölgye-

Mechúrlik stromovitý (*Colytea arborescens*) (foto: M. Péliová)
Pukkanó dudafűrt (M. Péliová felvétele)

Bukavá dúbrava. (foto: M. Péliová)
Bükkös-tölgyes (M. Péliová felvétele)

Fuzáč veľký (*Cerambyx cerdo*) (foto: P. Potocký)
Nagy hősincér (P. Potocký felvétele)

Rovnorodý porast buka lesného (*Fagus sylvatica*) (foto: R. Gális)
Egynemű bükkös (R. Gális felvétele)

dujúcom 3. lesnom vegetačnom stupni sa začína výraznejšie presadzovať buk lesný. Klesá zastúpenie duba zimného. Popri buku sa uplatňujú javor mliečny a lipa malolistá. Na miestach, kde má buk dobré podmienky pre svoj rast, vytvára prirodzené rovnomeré porasty, ktoré môžu mať v určitom období života porastu len jednu stromovú vrstvu. Častejšie sú však 2 alebo 3 stromové vrstvy, vďaka tomu, že buk je tieňomilná drevina a v mladosti znáša aj silné zatienenie materského porastu. Bylinný podrast je chudobný, lesy sú často bez podrastu. Ešte pred rašením listov sa vyskytuje napr. zubačka cibuľkonosná, blyskáč jarný, veternica iskerníkovitá, veterník žltuškovitý. Z chránených rastlín sa ojedinele vyskytuje prilbovka červená a niektoré druhy krušítkov. V starších bučinách od polovice apríla do polovice mája lieta okáň bukový. Samičky sú aktívne v noci, vtedy kladú aj vajíčka. V letných mesiacoch na starých bukoch len v najvyšších polohách územia môžeme spozorovať imága zriedkavého fuzáča alpského. Hlavne v bučinách a dubohrabinách stredných a vyšších polôh chráneného územia s dostatkom potôčikov sa vyskytuje salamandra škvrnitá. Bocian čierny je zriedkavým hniezdičom málo navštevovaných, starších bučín. Ďalším typickým druhom štruktúralne rozmanitých lesov s dostatkom

Salamandra škvrnitá (*Salamandra salamandra*) (foto: R. Gális)
Foltos szalamandra (R. Gális felvétele)

sekben a kocsánytalan tölgy van túlsúlyban, majd a következő, magasabb szinten jelentősen előretör a bükk. Mellette megjelenik a korai juhar és a kislevelű hárs. Ahol a bükk növekedési feltételei jók, természetes egyöntetű állomány jön létre, amely a növekedés egy bizonyos szakaszában csak egyszintű lehet. Gyakoribbak azonban a két vagy három szintű állományok, mivel a bükk az árnyat kedveli és fiatal korában elviseli az idősebb fák erősebb árnyékát is. A lágyszárú aljnövényzet szegényesebb, vagy teljesen hiányzik. A hagymás fogasír, a salátaboglárka, a bogláros szellőrózsa és az erdei galambvirág még levélhajtás előtt megjelenik. A nőszőfűvek néhány faja és a piros madársisak ritka, védett növények.

Idősebb bükkösökben április közepétől május közepéig repül a T-betűs pávaszem. Nőtényei éjjel aktívak. Nyári hónapokban a térség legmagasabb területein, idős bükkfákon láthatjuk a ritka havasi cincér felnőtt példányait. A tájvédelmi körzet közepes és magasabb régiójának patakokban gazdagabb bükköseiben, gyertyános tölgyeseiben él a foltos szalamandra. A fekete gólya a kevésbé háborított, idős bükkösök ritka fészkelője. A szerkezetileg összetett, sok álló holt

Prevalha hraba (*Carpinus betulus*) v lesnom spoločenstve. (foto: M. Péliová)
Gyertyán dominancia az erdei társulásban (M. Péliová felvétele)

Fuzáč alpský (*Rosalia alpina*) (foto: J. Fiala)
Havasi cincér (J. Fiala felvétele)

Okáň bukovej (Aglia tau) (foto: C. Balázs)
T-betűs pávaszem (Balázs Cs. felvétele)

Jelše v CHA Fenek (foto: R. Gális)
Égeres a Fenek Védett Élőhelyen (R. Gális felvétele)

Záružlie močiarna (*Caltha palustris*) (foto: R. Gális)
Mocsári gölyahír (R. Gális felvétele)

Porast v mokradi na jar (foto: R. Gális)
Égerláp tavasszal (R. Gális felvétele)

odumierajúcich stojacich stromov, väčšinou v ochranných lesoch bučín a sutinových lesov je sova dlhochvostá. Ďateľ bielochrbtý je v území najzriedkavejším druhom ďatľá. Je indikátorom starých, prírode blízkych lesov. Jeho výskyt je mozaikovitý. Vyskytuje sa tu vo vyšších nadmorských výškach, v starých bučinách a v sutinových lesoch s množstvom mŕtveho dreva. Ochrana týchto druhov vyžaduje zachovanie ešte mozaikovite sa vyskytujúcich fragmentov starších, menej vyrúšaných častí lesov a v praxi väčšie využitie prírode blízkych spôsobov hospodárenia v lese. V lesných komplexoch sa podarilo zdokumentovať niektorých zástupcov typických lesných druhov netopierov. Sú to napríklad netopier veľkouchý, uchaňa čierna alebo raniak malý.

JELŠINY

Na stanovištiach s dostatkom vlhky sa vyskytujú jelšiny, najčastejšie sa s nimi stretáme v brehových porastoch a v mokradiach. Sú tvorené jelšou lepkavou, jelšou sivou, vrúbami a na niektorých miestach aj jaseňom šťihlym. Jelšové porasty sa zachovali len na malom území Cerovej vrchoviny. Opadanka jelší zlepšuje pôdu, obohacuje ju o dusík, čím sa jelše zaraďujú medzi melioračné dreviny. Jelšiny plnia aj dôležitú brehoochrannú funkciu. Z okolitých porastov do jelšín prenikajú javory, bresty, lipy, duby, buk. Z bylín tu rastie ostrica ostrá, záružlie močiarna, kozonoha hostcova. Z jelšových lesov je potvrdený výskyt plocháča červeného, chrobáka európskeho významu.

Všetky spomínané lesné spoločenstvá sú citlivé na nesprávne pestovné zásahy, či už priame alebo v ich blízkom okolí. Pre pôvodné prirodzené porasty predstavuje vážne ohrozenie aj šírenie invázných druhov drevín napr. agáta bieleho. Jeho ďalšiemu rozšíreniu môže zabrániť aj zmena lesohospodárskych opatrení v chránenom území Cerovej vrchoviny.

fát tartalmazó véderdők ritka fészkelője az uráli bagoly. A fehérhátú fakopáncs a terület legritkább harkálya. Idős, természetes erdők indikátor-faja, elterjedése mozaikszerű: első-sorban a magasabban fekvő területek sok holt fával bővelkedő idős bükköseiben, szurdokerdőiben költ. Ezek a ritka fajok igénylik a még meglévő idősebb, kevésbé háborított erdő-fragmentumok védelmét, illetve a hatékonyabb természetközeli erdőgazdálkodást. Erdei élőhelyeken sikerült bizonyítani néhány jellegzetes erdei denevér előfordulását is. Ilyen például a nagyfülű denevér, a nyugati piszedenevér és a szőröskarú koraidenevér.

A nedvességben gazdag, főként patakparti és lápi élőhelyeken jelennek meg az égeresek. Fő alkotói a mézgás éger és a hamvas éger, amelyeket helyenként magas kőrös és különböző fűzek kísérik. Az égerek lehullott levele javítja a talaj minőségét, nátriumban dúsítja azt, de az égeresek a patakpartot is védik az eróziótól. A tájvédelmi körzetben azonban az égeresek kevésbé elterjedtek. A környező állományokból az égeresekbe gyakran benyomul a juhar, szil, hárs, tölgy és a bükk. A lágyszárú aljnövényzetet főként mocsári sás, mocsári gólyahír és podagrafű alkotja. A hegység égereseiben megtalálható az európai jelentőségű skarlátbogár.

Az ismertetett erdei társulások igen érzékenyen reagálnak a helytelen erdőgazdálkodási beavatkozásokra, legyenek azok közvetlenek vagy a környékre vonatkozóak. Az eredeti természetes állományokra komoly veszélyt jelent az invazív fajok terjedése is. Ilyen a fehér akác, amelynek továbbterjedését megakadályozhatja a tájvédelmi körzet erdőgazdasági intézkedéseinek megváltoztatása.

Plocháč červený (*Cucujus cinnaberinus*) (foto: P. Potocký)
Skarlátbogár (P. Potocký felvétele)

Agát biely (*Robinia pseudoacacia*) (foto: M. Péliová)
Fehér akác (M. Péliová felvétele)

Invázna rastlina snečnica hfuznatá (*Helianthus tuberosus*) (foto: R.Gáliš)
Csicsóka (*Helianthus tuberosus*) (R.Gáliš felvétele)

NPR Pohanský hrad, južná hrana (foto: R. Gális)
Pogányvár (nemzeti természeti rezervátum) déli oldala (R. Gális felvétele)

Kamenný vodopád na Šomoške (foto: R. Gális)
A somoskői bazaltorgona (R. Gális felvétele)

CHRÁNENÉ ÚZEMIA V CHKO CEROVÁ VRCHOVINA

NÁRODNÉ PRÍRODNÉ REZERVÁCIE

Šomoška – rozloha 36,62 ha, bola vyhlásená v roku 1954 na ochranu morfológicky výrazného kopca s odkryvom šesťbokej stĺpovitej odlučnosti čadiča zvaného "Kamenný vodopád" so zrúcaninou stredovekého hradu, s pestrou mozaikou biocenóz a výskytom viacerých chránených druhov rastlín a živočíchov.

Pohanský hrad – v roku 2000 bola rezervácia rozšírená na súčasnú rozlohu 223,35 ha, chránená je od r. 1964, územná ochrana bola zameraná na gravitáciu rozrušený bazaltový okraj tohto lávového pokrovu. Vytvorené sú v ňom bralnaté formy reliéfu (skalné veže, okná, skalná ulica). Z uvoľnených kamenných blokov pod bralami vznikli balvanové prúdy, v ktorých sa nachádza 31 pseudokrasových jaskýň. Ochrana sa vzťahuje na celý komplex zachovanej stolovej hory s lesnými, skalnými a travinno-bylinnými spoločenstvami.

Ragáč – rozloha je 9,3 ha. Vrcholové časti tvorené troskovým kužeľom sú predmetom ochrany od roku 1964. Zachovali sa v ňom dutiny po výbuchoch a výfukoch sopečných plynov a pár. Vek tohto vulkánu je 1,39 mil. rokov. Svahy chrbita lávového prúdu sú porastené cerovým lesom, v jeho presvetlených častiach rastú vzácné druhy teplomilných rastlín.

NÁRODNÁ PRÍRODNÁ PAMIATKA

Kostná dolina - významná paleontologická lokalita o výmere 4,92 ha, je chránená od roku 1994. Tvorí ju výmoľový jarok, ktorý prerezáva okraj sopečného krátera maarového typu s jazerno-tufovou výplňou. Predstavuje bohaté nálezisko mastodontov, nosorožcov a tapírov z obdobia najvyššieho pleistocénu. Nálezisko bolo objavené v roku 1863. Boli tu zistené zvyšky hyeny, medveďa panda, opi-

A TÁJVÉDELMI KÖRZET TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLETEI

NEMZETI TERMÉSZETI REZERVÁTUMOK

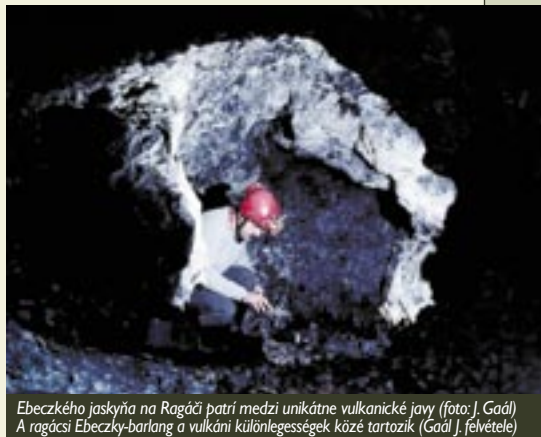
Somoskő (Šomoška) – területe 36,62 ha. A somoskői Várhegy jellegzetes vulkáni kúpját eredetileg 1954-ben nyilvánították védetté, oldalában a nevezetes bazaltorgonával (a bazalt hatszögletű oszlopos elválásával), kőtengerrel és a vár romjaival. Később a védelmet kiterjesztették a szemközti erdő változatos társulásaira, több védett növény- és állatfajjal.

Pogányvár (Pohanský hrad) – Eredetileg 1964-ben nyilvánították védetté, majd 2000-ben a jelenlegi 223,35 ha területre bővítették. A védelem tárgya elsősorban a jellegzetes bazaltfennsík, peremén számos gravitációs csuszamlásos sziklával, kőutcával, kőablakkal, kőtengerrel és bazaltbarlanggal. Értékes a terület erdő- és sziklagyep-társulása is.

Ragács (Ragáč) – területe 9,3 ha. A hegycsúcsot képező 1,4 millió éves vulkáni salak-kúp jellegzetes formáit, gázkifúvós üregeit, kipreparált bazaltteléireit 1964-ben nyilvánították védetté. A tűzhányóból kiömlött lávaár keskeny, sziklás gerincét cseres erdő borítja, amelynek napsütötte részein értékes melegkedvelő növények honosodtak meg.

NEMZETI TERMÉSZETI EMLÉK

Csontos-árok (Kostná dolina) – 1994-től védett nemzetközi jelentőségű ősmaradvány lelőhely 4,92 ha területen. Az 1863 óta ismert lelőhely egy vízmosásos árokban található, amely egy maar-típusú vulkán krátertavának tufás üledékeit szeli át. Az üledékekből pliocénkori masztodon, tapír, orrszarvú, hiéna, panda, majom és más gerinces állat maradványai kerültek elő. Számos leletet elsőként írtak le a tudomány számára, ilyen pl. a *Parailurus hungaricus*, *Mimomys hajnackensis*, *Torreyia fejfari*.

Ebeczkého jaskyňa na Ragáči patrí medzi unikátne vulkanické javy (foto: J. Gaál)
A ragácsi Ebeczky-barlang a vulkáni különlegességek közé tartozik (Gaál J. felvétele)

Pohľad na Ragáč juhovýchodne od obce Hajnáčka (foto: J. Garayová)
Kilátás a Ragácsra (J. Garayová felvétele)

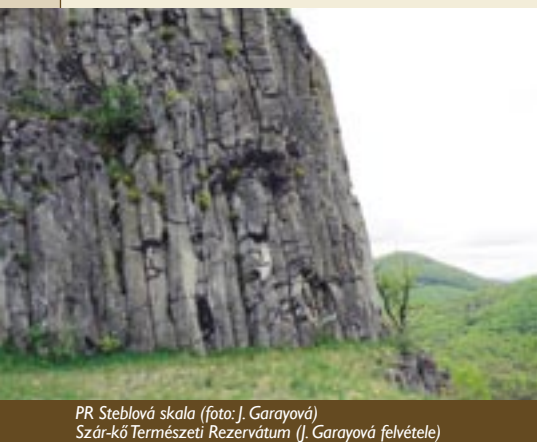

Pohľad na Hajnáčsky hradný vrch (J. Garayová)
Kilátás az Ajnácskői - várhegyre (J. Garayvá felvétele)

PR Ostrá skala (foto: R. Gális)
Hegyes-kő Természeti Rezervátum (R. Gális felvétele)

PR Steblová skala (foto: J. Garayová)
Szár-kő Természeti Rezervátum (J. Garayová felvétele)

ce a niektoré boli v tejto lokalite po prvýkrát opísané ako nové druhy pre svetovú faunu a flóru. Sú to napr. *Parailurus hungaricus*, *Miomomys hajnackensis*, *Torreya fejfari*.

PRÍRODNÉ REZERVÁCIE

Hajnáčsky hradný vrch – výmera 9,7 ha, chránený od roku 1958, v krajine dominantný vypreparovaný sopečný komín, s významnými ukázkami odkryvov v geologickej stavbe, ktoré dokumentujú neogénny vulkanizmus v oblasti Cerovej vrchoviny. Výskyt pôvodného rastlinstva a živočíšstva.

Ostrá skala – výmera 17,79 ha, je chránená od roku 2001. Predstavuje bazaltový komplex, ktorý pozostáva z maaru prekrytého troskovým kužeľom z centrálnym lávovým prienikom. Predstavuje krajinnú dominantu Cerovej vrchoviny s charakteristickými rastlinnými a živočíšnymi spoločenstvami skalných lesostepí a dubových lesov.

Steblová skala – výmera 35,42 ha., chránená od roku 2000, ukázkovo vypreparovaná bazaltová výplň sopečného krátera, bazaltových žíl a výlevov, so zachovalou stípvitou odlučnosťou čadiča. Vo vrcholovej a hrebeňovej časti Steblovej skaly, ako aj v severnej časti Šuhajovej skaly, sa prirodzenými formami zvetrávania vytvorili pôsobivé bralnaté okraje sopečných telies. Na lesostepných plochách rastú vzácne a chránené druhy teplomilnej flóry a fauny.

PRÍRODNÉ PAMIATKY

Čakanovský profil – výmera 0,69 ha, od roku 1990 chránený ukázkový geologický profil usadenín ustupujúceho (spodnomiocénneho) mora a následných suchozemských jazerných a riečnych sedimentov. V hornej časti profilu sa nachádza hnedouhoľný sloj, vytvorený v močiarnom prostredí. Prítomnosť ryodacitových tufov v hornej časti, reprezentuje začiatok neskoršej vulkanickej činnosti.

TERMÉSZETI REZERVÁTUMOK

Ajnácskői várhegy (Hajnáčsky hradný vrch) – területe 9,7 ha, védetté 1964-ben nyilvánították. Fő értéke a környezetéből szembetűnően kiemelkedő kipreparált vulkáni csatornakitöltés sziklaszirtje számos értékes geológiai feltárással, szárazságkedvelő növényekkel és állatokkal.

Hegyes-kő (Ostrá skala) – védetté 2001-ben nyilvánították 17,79 ha területen. Összetett vulkáni komplexum bazaltos kráterkitöltéssel és tufagyűrű-maradvánnyal, amely jellegzetes kúpformában emelkedik magasan a környék fölé. Sziklagyepain és tölgyes erdeiben számos értékes növény- és állatfaj honosodott meg.

Szár-kő (Šteblová skala) - 2000-ben nyilvánították védetté 35,42 ha területen. A bazaltos kráterkitöltés iskolapéldája, hatalmas bazaltoszlopokkal, telérrel, lávakiömléssel. A sziklás letöréseken és gerinceken védett melegkedvelő fajok találtak otthonra.

TERMÉSZETI EMLÉKEK

Csákányházi szelvény (Čakanovský profil) – 1990-től védett 0,69 ha területen. A kora miocén kor tengeri és szárazföldi üledékeinek legjellegzetesebb földtani szelvénye a hegységben. A szelvény felső részén felszínre bukkanó szénréteget a múlt század elején bányászták is, hasonlóan az alatta fekvő, építkezésekhez kitermelt riódacit tufához.

Bénai-sziklák (Belinské skaly) – 1993-tól védett 7,11 ha területen. A lávaár peremén lecsuszamlott bazaltoszlopok jellegzetes példája, amely helyenként kővárosra emlékeztet. A bazalt oszlopos és pados elválásának köszönhetően kőoszlopok, kőablakok és más különleges formák jöttek létre.

Kenyeretlenpusztai rétegek (Jalovské vrstvy) - 1988-tól védett 1,7 ha területen. A hasonló nevű alsó miocén kori tengeri homokkőréteg földtani típuslelőhelye. A feltárást a keményebb homokkőpadok jellegzetes ki-

PP Čakanovský profil (foto: R. Gális)
A Csákányházi Szelvény Természeti Emlék (R. Gális felvétele)

PP Belinské skaly (foto: R. Gális)
Bénai-sziklák Természeti Emlék (R. Gális felvétele)

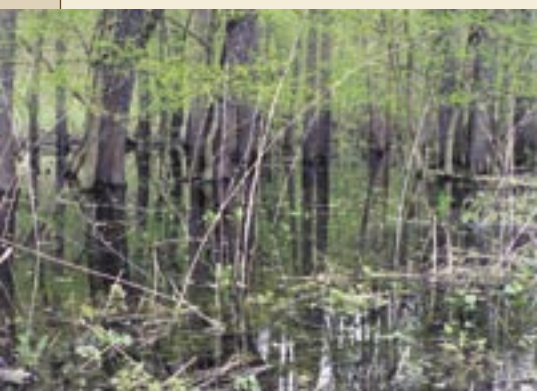
PP Jalovské vrstvy (foto: R. Gális)
Kenyeretlenpusztai Homokkő Természeti Emlék (R. Gális felvétele)

PP Soví hrad (foto: R. Gális)
Bagolyvár Természeti Emlék (R. Gális felvétele)

Hrebeňom PP Zaboda (foto: J. Garayová)
Zaboda-kő Természeti Emlék (J. Garayová felvétele)

Jaseňovo-jelšové lesy CHA Fenek (foto: J. Garayová)
A Fenek Védett Előhely égerese (J. Garayová felvétele)

Belinské skaly – výmera 7,11 ha, vyhlásená v roku 1993 je ukážkou tzv. skalného mesta v počiatocnom štádiu vývoja. Vytvára sa na západnom okraji lávového prúdu. V dôsledku zvetrávania bazaltu vznikajú skalné veže, okná a výrazné doskovité formy odlučnosti.

Jalovské vrstvy – výmera 1,7 ha, od roku 1988 chránený prirodzený geologický odkryv, je typovou lokalitou spodnomiocénnych morských pieskovcovo-zlepcových jalovských vrstiev. Výberovým zvetrávaním sú zvýraznenejšie odolnejšie pieskovcové lavice, ktoré vytvárajú krajinársky pôsobivý reliéf.

Sovíhrad – výmera 2,81 ha, chránený od roku 1958. Bralo vysoké 85 m, predstavuje vypreparovanú výplň sopúcha. Je zložené zo sopečných brekcií, vo vyššej polovici aj z tufov a tufitov, ktoré sa usadili na dne pôvodného kráterového jazera. Štepná stráň kopca poskytuje vhodný biotop pre teplomilnú flóru a faunu.

Zaboda – výmera 20,72 ha, územie je chránené od roku 1999. Krajinársky významný kužeľovitý vrch je tvorený zvyškom bazaltového lávového prúdu. Na jeho okrajoch sa zvetrávaním vytvorili skalné veže a rozsadlinové dutiny. V lesnom poraste rastú teplomilné chránené druhy rastlín.

CHRÁNENÉ AREÁLY

Fenek – výmera 3,98 ha, chránený od roku 1993. Predstavuje ojedinelý zachovaný močiarny biotop v Cerovej vrchovine, s výskytom kriticky ohrozených druhov rastlín, vzácných druhov slimákov a hmyzu viazaného na vodu. Zamokrená erózo-denudačná dolina, je významným ekostabilizačným prvkom v krajine.

Vinohrady – výmera 35,79 ha, územie je chránené od roku 1999. Travinné spoločenstvo s výskytom vzácných druhov flóry a fauny v podmienkach extenzívne využívanej poľnohospodárskej krajiny. Rastie tu, v našich podmienkach zriedkavo sa vyskytujúci, panónsky endemit ľan chlpatý hladkastý, ktorý patrí k ohrozeným taxónom flóry Slovenska.

domborodása teszi vonzóbbá, de példaértékű a homokkő ferde rétegezettsége is.

Bagolyvár (Soví hrad) - 1964-től védett 2,81 ha területen. 85 m magas kipreparált vulkáni csatornakitöltés, amelynek felsőbb részein jól kivehetők az egykori kráter tavában leülepedett tufás rétegek. A sziklaszirt oldalain melegkedvelő növény- és állatfajok találtak otthonra.

Zaboda-kő (Zaboda) – területe 20,72 ha, védettséget 1999-től élvez. Jellemzőes vulkáni kúphegy egykori lávaár miniatűr fennsíkmaradványával, peremén pedig meredek sziklával és hasadékbarlangokkal. Erdeiben védett melegkedvelő növények találhatóak.

Kavyl' pónabný na Sovom hrade (foto: R. Gális)
Csinos árvalányhaj a Bagolyváron (R. Gális felvétele)

VÉDETT TERÜLETEK

Fenek (Fenek) - területe 3,98 ha, védettséget 1993 óta élvez. A Cseres-hegységben egyedülálló módon fennmaradt mocsár a hozzá csatlakozó égerlappal, veszélyeztetett növényfajokkal, értékes csigákkal és vízhez kötődő rovarokkal. A lápos völgynek jelentős ökostabilizációs szerepe is van.

Szőlők (Vinohrady) - területe 35,79 ha, védetté nyilvánításának éve 1999. Mezőgazdaságilag hasznosított füves terület, amelyen a Szlovákiában ritkán előforduló és veszélyeztetett borzas len talált otthonra.

Ľan chlpatý (*Linum hirsutum*) (foto: R. Gális)
Borzos len (R. Gális felvétele)

CHA Vinohrady (foto: J. Garayová)
Szabószőlő Védett Éőhely (J. Garayová felvétele)

NATURA 2000 V CHKO CEROVÁ VRCHOVINA

Je názov sústavy chránených území členských krajín Európskej únie. Hlavným cieľom jej vytvorenia je zachovanie európskeho prírodného bohatstva - najzávažnejších a najohrozenejších biotopov a druhov na území štátov EÚ. Zoznam území európskeho významu na Slovensku vyšiel Výnosom Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 3/2004-5. 1 zo 14. júla 2004, ktorým sa vydáva národný zoznam území európskeho významu. Na území CHKO Cerová vrchovina sa nachádzajú tieto územia:

SKUEV 0357 Cerová vrchovina - lesné biotopy

SKUEV 0358 Soví hrad

SKUEV 0359 Dechtárske vinice

SKUEV 0361 Vodokáš

SKUEV 0362 Pieskovcové chrbty

Do sústavy patria aj chránené vtáčie územia vyhlasované s cieľom ochrany vtáctva, ich migračných trás a biotopov.

SKCHVU 003 Cerová vrchovina – Porimavie

TURISTICKÉ VYUŽITIE CEROVEJ VRCHOVINY

Cerová vrchovina patrí k tým územiám Slovenska, kde prevláda individuálna pešia turistika a nemá masový charakter.

Nachádza sa tu 5 turisticky značených chodníkov. Prechádzajú tými najatraktívnejšími časťami územia a poskytujú možnosť nahliadnuť do všetkých zákutí sopečnej časti CHKO. Žltá značka vychádza z obce Belina cez Malobelinskú horu a Monicu (Monosu) do Šuríc, úsek turistickej trasy meria približne 11 km. Červená začína na zastávke SAD v Šiatorskej Bukovinke, ide okolo Mačacej, Obručnej odkiaľ pokračuje na Pohanský hrad, kde končí napojením na zelenú značku. Turistická trasa meria 13 km. Zelená značka začína pri železničnej stanici Hajnáčka, ide smerom na Pohanský hrad, ďalej cez vyhlíadku Tilič, do Hajnáčky, pokračuje cez Ragáč, Steblovú skalú, Črep, Guđu, osadu Birovo do Hodejova. Je to zároveň najdlhšia turistická trasa, ktorá

*Kamenné more je súčasťou prehliadky NCH Šomoška (foto: R. Gális)
A somoskői tanösvény egyik látványosság a kőtenger (R. Gális felvétele)*

A TÁJVÉDELMI KÖRZET NATURA 2000 TERÜLETEI

A Natura 2000 az Európai Unió tagállamai védett területeinek rendszerét képezi. Fő célja az európai természeti értékek megőrzése, vagyis Európa legértékesebb valamint legveszélyeztetettebb élőhelyeinek és fajainak védelme. Az európai jelentőségű területek jegyzékét Szlovákiában 2004. július 14-én adták ki a Szlovák Köztársaság Környezetvédelmi Minisztériuma 3/2004-5. sz. rendeletével. A Cseres-hegység Tájvédelmi Körzet területén a következő Natura 2000 területek találhatóak: SKUEV 0357 Cseres-hegység – erdei élőhelyek (Cerová vrchovina - lesné biotopy) SKUEV 0358 Bagolyvár (Soví hrad) SKUEV 0359 Détéri szőlők (Dechtárske vinice) SKUEV 0361 Vadókás (Vodokáš) SKUEV 0362 Homokkődombok (Pieskovcové chrby)

Ebbe a rendszerbe tartoznak a különleges madárvédelmi területek is, amelyeket a madarak élőhelyei és vonulási útvonalai védelmére hoztak létre. A tájvédelmi körzet területe része a 2008-ban nyilvánított SKCHVU 003 Cerová vrchovina – Porimavie (Cseres-hegység–Rima-mente) különleges madárvédelmi területnek.

A CSERES-HEGYSÉG TURISZTIKAI HASZNOSÍTÁSA

A Cseres-hegység területén főként a gyalogos turizmus hódított tért, tömeges jelleget azonban ezsem ér el. A tájvédelmi körzetben öt jelzett turistaösvény található, amelyek a legvonzóbb területeket érintik és betekintést nyújtanak a vulkáni tevékenység fennmaradt emlékeibe. A 11 km hosszú sárga jelzés Bénából (Belina) indul ki, végigvezet a bénai hegygerincen és a Monosza-hegyen, majd Sőregen végződik. A 13 km hosszú piros jelzés

Hrad Šomoška (foto: R. Gális)
Somoskő vára (R. Gális felvétele)

Pohľad na Steblovú skalú (foto: R. Gális)
A Szár-kő látképe (R. Gális felvétele)

V starých ťažobných priestoroch sa dá študovať stavba lávových prúdov (foto: Ľ. Gaál)
A lávatakaró összetétele felhagyott kőbányában (Gaál L. felvétele)

NCH Fil'akovský hradný vrch (foto: R. Gális)
A fűleki várhegy tanösvénye (R. Gális felvétele)

meria 24 km. Ďalšia žltá značka vychádza z Hajnáčky od kostola a končí napojením na zelenú značku pri Zabode. Úsek meria 4 km. Modrá značka začína pri železničnej stanici Jesenské, ide cez Širkovce, Širkovský hrad kótu Fušom (368,7), prechádza osadou Gemerské Dechtáre a po prekročení Dechtárskeho potoka v rámci CHKO pokračuje cez osadu Senná a Ragáč.

Najviac sú však navštevované náučné chodníky (NCH).

NCH ŠOMOŠKA

Prechádza NPR Šomoška. Nachádza sa v katastrí obce Šiatorská Bukovinka, priamo na hranici s Maďarskou republikou. Má dĺžku 1600 m. Chodník, ktorý prechádza najstaršou rezerváciou CHKO (vyhlásená už v r.1954) na svojich 6. zastávkach formou panelov oboznamuje návštevníka s rastlinstvom a živočíšstvom ktoré v rezervácii žije, s anorganickými útvarmi, známym „kamenným vodopádom“ ale aj kamenným morom pod hradom, s hradnou históriou ale aj históriou umelých vodných nádrží na chodníku. Prijemná je aj prechádzka po chodníku v 200 ročnom bukovom lese na hradnom kopci. Chodník nie je náročný a preto je s obľubou využívaný turistami všetkých vekových skupín. Na lúke pred vstupom na chodník je vybudovaný športovo oddychový areál.

NÁUČNÁ LOKALITA MAČACIA

V roku 2002 bola dobudovaná ďalšia vetva NCH Šomoška, ktorá prechádza na pravý svah Bukovinského potoka a okrajom NPR Šomoška do lokality Mačacia. Trasa je dlhá 2,7 km tabule na 5 zastávkach odkrývajú históriu niekdajšej banskej osady, ťažby bazaltu a jeho spracovania a na odkrytých stenách v kameňolome a záreze cesty geologickú stavbu lávových prúdov okraja planiny Medves v ktorej sa Mačacia nachádza.

a bükkreți (Šiatorská Bukovinka) autóbusz-megállóban kezdődik, érinti a Macskalyuk kőbányát, Abroncsost, majd felvezet a Pogányvárra, ahol rákapcsolódik a zöld jelzésre. A zöld jelzés az ajnácskői vasútállomásnál kezdődik, felvezet a Pogányvárra, majd a Tilicsen keresztül levisz Ajnácskőre. Innen tovább folytatódik a Ragácsra, Zaboda-kőre, Szár-kőre, Cserép-kőre, Gudára és Bizófalva településen keresztül bevezet Várgedére. Ez a hegység leghosszabb turistaösvénye, eléri a 24 kilométert. Egy másik sárga jelzés az ajnácskői templom elől indul ki és 4 km után a Zaboda-kőnél rákapcsolódik a zöld jelzésre. A kék jelzés a feledi vasútállomásnál kezdődik, Serkén át felvezet a serkei várhegyre (a Kaplára), keresztülvisz Détéren és a Szénágpusztán, majd a Ragácson rákapcsolódik a zöld jelzésre.

A tájvédelmi körzet leglátogatottabb részei a tanösvények. A **Somoskői Tanösvény** (NCH Šomoška) Bükkreți határában, közvetlen a magyar határ mellett épült ki. Az 1600 m hosszú ösvény 8 megállója (információs táblája) bemutatja a tájvédelmi körzet legrégebbi, 1954-ben létesített rezervátumát, növényvilágát, állatait, mesterséges halastavát, 150 éves bükkösét, a híres bazaltorgonát, kőtengert, majd felvezet a várba. Minden korosztály

előszeretettel keresi fel. A rezervátum bejárata mellett található réten sportolásra is alkalmas pihenőhely várja látogatóit.

A **Macskalyuk Tanösvény** (NCH Mačkaluk) a somoskői tanösvény mellékágaként 2002-ben létesítették. A 2,7 km hosszú szakasz a rezervátum bejárata mögött átvezet a partak másik oldalára, majd a felvisz a Macskalyuk kőbányába. Az ösvény 5 megállója megismerteti látogatóit a kőbánya és a hozzá csatlakozó, ma már nem létező település történetével, a kőfejtés módjával, a medvesi látvatarakó földtani felépítésével, majd az egykori kisvasút útvonalán keresz-

Filakovský hradný vrch (foto: E. Kružliaková)
A füleki várhegy (E. Kružliaková felvétele)

Náučná lokalita Lipovianske pieskovce (foto: R. Gális)
A Romhányi Homokkő Bemutatóhely (R. Gális felvétele)

NÁUČNÝ CHODNÍK FILAKOVSKÝ HRADNÝ VRCH

Nachádza sa v hradnom areáli. Má dĺžku 505 m a na 5 zastávkach poskytuje informácie o prírodných pomeroch, rastlinstve, geologickej stavbe ale aj krajine v okolí hradu. Zahŕňa aj informácie o histórii hradu.

NÁUČNÁ LOKALITA LIPOVIANSKE PIESKOVCE

Nástupná trasa na lokalitu je v obci Lipovany, kde je umiestnený aj úvodný panel. Po poľnej

ceste asi 600 m od obce, sa nachádza areál náučnej geologickej lokality. Na a odkrytej pieskovej stene je možné študovať dva typy usadenín a to čakánovské vrstvy a lipovianske pieskovce v spodnej tretine profilu. Prílivové a odlivové prúdy plytkého príbrežného mora, v prostredí ktorého lipovianske vrstvy vznikali, spôsobili rôzne typy zvrstvení. V spodnej časti profilu sa nachádzajú spevnené skameneliny ulitníkov a lastúrníkov. Typickým prvkom pre toto súvrstvie sú sférické konkrécie (bochníky alebo gule), ktoré vystupujú z profilu. Táto náučná lokalita slúži najmä pre výuku geológie.

CHKO CEROVÁ VRCHOVINA - VYUŽITIE ÚZEMIA

LESY - LESNÉ HOSPODÁRSTVO

Lesy pokrývajú takmer dve tretiny územia CHKO Cerová vrchovina. Podľa druhového zloženia sa tu vyskytujú väčšinou dubovo-cerové, menej dubovo-hrabové lesy, na severných svahoch bukové lesy. Menšie plochy zaberajú sutinové lipovo-javorové lesy, v užších dolinách sú to jelšové porasty. Väčšinou sa jedná o kategóriu hospodárskych lesov, kde sa hospodári (pestovné zásahy, ťažba dreva) podľa schválených lesných hospo-

Pieskovcové gule na náučnej lokalite Lipovianske pieskovce
(foto: Ľ. Gaál)
Gömbkövek a Romhányi Homokkő bemutatóhelyen
(Gaál L. felvétele)

Tradičné obhospodarovanie TTP – pasenie oviec a kôz na svahoch pri obci Šurice (foto: R. Gális)
Hagyományos gazdálkodás: juhok és kecskék legeltetése Sőreg határában (R. Gális felvétele)

től rákapcsolódik a várból levezető somoskői tanösvényre.

A *fűleki Várhegyen* (NCH Filákovský hradný vrch) is kiépítésre került egy rövidebb, 505 m hosszú tanösvény 5 megállóval. Megismerteti a látogatót a várhegy természeti viszonyai, földtani felépítésével, növényvilágával, a környék tájképével és a vár történelmi múltjával.

Nagyromhány (Lipovany) mellett található a *Romhányi Homokkő bemutatóhelye* (Náučná lokalita Lipovianske pieskovce). Már a községben is található információs tábla, innen pedig 600 méterre a mezei úton jutunk el a földtani bemutatóhelyhez. Az itt bemutatott homokkőfal alsó részén élénk táru a romhányi homokkő tengeri kagylókkal és csigákkal, valamint érdekes homokkőgömbökkal, felső részén pedig a mélyebb tengerben keletkezett csákányházi rétegek. Ezek közelisztje úgyszintén tartalmaz kagylómaradványokat.

A CSERES-HEGYSÉG TK GAZDASÁGI HASZNOSÍTÁSA

ERDŐGAZDASÁG

A tájvédelmi körzet kétharmadát erdők borítják. Fajmegoszlásuk szerint a tölgyes-cseres erdők vannak túlsúlyban, kevésbé elterjedtek a tölgyes-gyertyános erdők és az északi lejtőket elfoglaló bükkösök. Kisebb területeket foglalnak el a hársas-juharos erdők és a keskeny völgyekben honos égeresek. Ezek nagyrészt gazdasági erdők, amelyekben a jóváhagyott erdőgazdasági terv szerint gazdálkodnak. A tájvédelmi körzet természetvédelmi területein az erdőket nem veszélyezteti a fakitermelés, de kedvezőtlenül hat rájuk a környező állományokban végbemenő termelés, ami klimatikus és faji változásokat vonhat maga után. A kitermelt faanyag szállítása (vontatása) és az erdei utak karbantartása is gyakran hat kedvezőtlenül a természetre.

Vypásanie plošiny Pohanského hradu (foto: R. Gális)
Legeltetés a Pogányvár bazaltfennsíkján (R. Gális felvétele)

Ukážka necitlivého zásahu do krajiny (foto: M. Péliová)
A tájba való érzéketlen beavatkozás bemutatása (M. Péliová felvétele)

Lesná cesta a skládka dreva pri ťažbe v doline pod Biriňom (foto: R. Gális)
Erdei út és falerakat a Biriny alatti völgyben (R. Gális felvétele)

Stena bývalého lomu na Steblovej skale porastená skalnou vegetáciou – trsy taničnika skalného (foto: R. Gális)
Sziklanövényzet sziklai teryével a Szár-kő felhagyott kőfejtőjében (R. Gális felvétele)

Postup ťažby andezitu a odstraňovanie skrývky v lome Šiator – pohľad zo západu (foto: R. Gális)
Andezit fejtése a Sátor-hegyi-bányában. (R. Gális felvétele)

dárskych plánov. Aj keď porasty v maloplošných chránených územiach (MCHÚ) nemusia byť priamo ohrozené ťažbou dreva, sú aj tak negatívne ovplyvňované ťažbou v okolí, čo prináša napríklad zmenu mikroklimy a druhového zloženia pri plošných výruboch. Ťažba je často vykonávaná až po hranicu MCHÚ a nepriaznivý vplyv má aj doprava dreva (úpravy lesných ciest, poškodzovanie stojacich drevín, vlečením kmeňov a pod.)

POĽNOHOSPODÁRSTVO

Viac ako tretinu územia CHKO Cerová vrchovina pokrýva poľnohospodársky využívaná pôda, väčšinou trvalé trávne porasty (TTP), v menšej miere orná pôda, nepatrnú plochu zaberajú sady a vinice. Na ornej pôde sa pestujú obilniny, kukurica, viacročné krmoviny, repka olejná a iné. TTP boli využívané ako pasienky a kosné lúky. Po roku 1989 však došlo k ústupu chovu hospodárskych zvierat a tým aj k menšiemu využívaniu TTP. Toto malo za následok ich postupné zarastanie burinami a náletovými drevinami, čím by sa postupne zmenili na lesy. V poslednej dobe však dochádza k rozvoju chovu oviec a hovädzieho dobytky a menej zarastené TTP sú znovu využívané pôvodným spôsobom. Na extenzívne, xerotermodofilné pasienky sú viazané viaceré vzácne druhy fauny a flóry ako napr. poniklece, kavýle, zlatofúz južný a pod.

ŤAŽBA NERASTNÝCH SUROVÍN - LOMY

Celé územie Cerovej vrchoviny má veľký potenciál vo využívaní nerastných surovín, čo je podmienené jej geologickou stavbou. Ťažobná činnosť (prevažne andezit, čadič a piesok) predstavovala značný podiel na hospodárskej aktivite regiónu v minulosti a pretrváva dodnes. V území CHKO sa nachádza viacero menších opustených lomov v rôznom štádiu

MEZŐGAZDASÁG

A mezőgazdaságilag megmunkált területek a tájvédelmi körzet egyharmadát foglalják el. Ezek főleg tartósan füves területek, kisebb mértékben szántóföldek, alárendelten pedig kertek és szőlők is találhatóak. A szántóföldeken főleg gabonaféléket, kukoricát, takarmánynövényeket, repkényt termesztenek. A füves területeket legelőknak és kaszálóknak használták, de 1989 után a gazdasági haszonállatok tartása visszaesett, ami a füves területek kihasználását is visszaszorította. A gyomosodást és a benövést az utóbbi időben megállította a juh- és szarvasmarhatartás fellendülése. A külterjesen legeltetett legelőkhöz számos értékes növényfajok kötődnek, mint a kőkörcsinek, árvalányhajak, élesmosófű, stb.

NYERSANYAGKITERMELÉS

A földtani felépítésből adódóan a Cseres-hegység egész területét jelentős nyersanyagbázisként tartják számon. A nyersanyag – főleg andezit, bazalt és homok – kitermelése a múltban a régió gazdasági fejlődésének jelentős hányadát képezte, részlegesen a mai napig tart. A tájvédelmi

*Pasienky zarastajúce krovinami (Prunus spinosa, Swida sanguinea, Crataegus sp, Rosa sp.) NPR Pohanský hrad (foto: R. Gális)
Kőkénnyel, vörösgyűrűvel, galagonyával és vadrózsa-fajokkal benőtt legelő (R. Gális felvétele)*

*Náučný chodník Mačacia (foto: R. Gális)
Mačska-lyuk Tanösvény (R. Gális felvétele)*

*Bazaltový kameňolom Čamovce (foto: Ľ. Gaál)
A Csomatelki bazaltbánya (Gaál L. felvétele)*

samorekultivácie. Tieto lomy zvyšujú rôznorodosť krajiny a vytvárajú vhodné podmienky pre výskyt najmä plazov, prípadne vtáctva (skalné hniezdiče). Činné lomy naopak negatívne vplyvajú na okolie hlukom (odstrely, drvenie na frakcie, doprava), prašnosťou a predstavujú ohrozenie samotného reliéfu a vzhľadu krajiny. Najväčšie činné lomy sa nachádzajú pri Čamovciach (bazalt, piesky) a Šiatorskej Bukovinke (andezit).

VODNÉ NÁDRŽE - RYBNÉ HOSPODÁRSTVO

V území CHKO sa nachádzajú 4 viacúčelové malé vodné nádrže – VN Šiatorská Bukovinka, VN Tachty, VN Hostice, VN Chrámec. Boli vybudované ako zdroj závlahovej vody, na zachytávanie povodňových vln a využívajú sa aj pre rybné hospodárstvo (chov rýb, špor-

tové rybárstvo). Aj keď ide o umelé vodné nádrže, v ich horných častiach, pri ústiach vodných tokov, sa druhotne vytvorili zaujímavé mokradové spoločenstvá (najmä trstinové porasty) rastlín a na ne viazaných živočíchov. Vodné plochy a pobrežná vegetácia slúžia ako hniezdiská a zdroj potravy pre viaceré druhy vodného vtáctva (kačice, volavky, potápk, lysky a iné).

ROZPTÝLENÉ OSÍDLENIE

Územie Cerovej vrchoviny je osídlené od neolitu. Rozptýlené osídlenie v plytkých dolinách s rôznou intenzitou využívania sa zachovalo dodnes a spolu s prírodnými hodnotami tvorí typický ráz krajiny v CHKO. Zrekonštruované usadlosti slúžia na bývanie, chov hospodárskych zvierat, či ako chalupy na dočasný pobyt.

Horná časť vodnej nádrže Hostice s brehmi lemovanými bohatým porastom trste obyčajnej (foto: R. Gális)
Gesztetei - víztároló nádas szegélye (R. Gális felvétele)

körzet területén 41 kőfejtőt, bányát tartanak számon, amelyek nagy része felhagyott és fokozatosan rekultiválódik. Ezek a kőfejtők negatívan befolyásolják a természeti táj képét, másrészt azonban élőhelyet nyújtanak csúszómászóknak és madaraknak. Különösen a működő bányák hatnak kedvezőtlenül a környezetre (zaj, por, a domborzat, táj és a természet károsítása). A tájvédelmi körzet legnagyobb kőfejtője jelenleg Csomatelkén (Čamovce, bazalt, homok) és Sátorosbányán (Šiatorská Bukovinka, andezit) található.

HORGÁSZAT

A tájvédelmi körzet területén 4 kisméretű víztározó található: a bükkréti (Šiatorská Bukovinka), tajti (Tachty), geszteteli (Hostice) és a harmaci (Chrámeč). Öntözési és árvízvé-

delmi célokból létesítették, de halgazdasági szempontból is jelentősek, mivel sporthorgászatra is használják. A mesterségesen létrehozott víztározók felső szakaszain, a befolyó patakok környékén értékes lápi növényzet honosodott meg. A vízfelületeket és patakokat övező növényzet számos vízimadárnak (vadkacsa, gém, vöcsök, szárcsa) fontos fészkelőhelye és táplálékforrása.

SZÓRVÁNYOS TELEPÜLÉSEK

A Cseres-hegység területe a neolitikum óta lakott. A sekély völgyek szórványos települései – a puszták – különböző mértékben máig fennmaradtak és a természeti értékekkel összhangban jellegzetes vonásai a tájnak. A helyreállított települések lakóházaknak, gazdasági haszonállatok tartására vagy üdülési célokat szolgálnak.

Zrekonštruovaná usadlosť v doline pri Gemerských Dechtároch (foto: R. Gális)
Felújított puszta Détér határában (R. Gális felvétele)

RESUME

Cerová vrchovina upland belongs to the youngest volcanic mountains in Slovakia and Middle Europe. It is situated in south of middle Slovakia on the Slovak-Hungarian frontier. Because of its natural, scientific and aesthetic values a part of this mountain was declared as Protected Landscape Area (PLA) Cerová vrchovina in 1989. PLA Cerová vrchovina has 16 771 ha with highest point Karanč (725 m a. s. l.).

There are broken terrain, massive table mounts in contrast with rocky edges and cliffs as result of complicated geological evolution. The most occurring rock type is sand-stone, in central part of PLA covered by basalt lava, the west part (Šiator, Karanč) is built from andesite. Volcanic relief is well-preserved in this area e. g. table lands, lava flows, segregate cliffs and relics of volcanic chimneys. Other unique natural shapes occur here too – Stone Water Fall in Nature Reserve Šomoška, stone seas, non-carst caves. In east part of PLA there are numerous sand-stone mamelons and shoulders alternated with shallow valleys.

Forests cover 2 thirds of PLA Cerová vrchovina. Forest biotopes fixed on 1st-3rd forest vegetation type occur there. Among woody plants the highest share have oak (*Quercus cerris*) – 21 %, European beech (*Fagus sylvatica*) – 20 %, durmast oak (*Quercus petraea*) – 19 % and hornbeam (*Carpinus betulus*) – 17 %. Non native robinia (*Robinia pseudoacacia*) has relatively high share – 14 %. Forest ecosystems of PLA Cerová vrchovina are represented by proposed Special Area of Conservation Cerová vrchovina-forest ecosystems with area 2626.48 ha containing several types of European union habitats - for example Luzulo-Fagetum beech forest, Tilio-Acerion forest of slopes, screes and ravines, Pannonic woods with *Quercus petraea* and *Carpinus betulus*.

What about land structure a mosaic variety of agricultural plots (pastures, meadows, fields), non-forest vegetation (tufts, windbreaks, solitary trees), forests and wetlands is characteristic. The ploughland in PLA is not just favourable for crops growing. The main part of agricultural ground is covered by permanent lawn vestures, which are specified by intensity of use. For all that the agricultural production is oriented on animal husbandry – beef-raising and sheepfarming. For nature and landscape protection it is considered as positive effect from ecological and landscape point of view too. A problem of recent years is the agricultural activity decreasing and consequently the quantity of livestock too. As the result pastures get overgrown with self-seeding woody plants and bushes and biomass is accumulating.

Among of non forest biotopes thermophilic grasslands and rocky biotopes are significant – especially Sub-panonic steppic grasslands, *Juniperus communis* formations on heaths or calcareous grasslands, Siliceous rocky slopes with chasmophytic vegetation.

Protected animal species are represented mainly by invertebrates (beetles, butterflies) birds and chiropteran. Among of rare plant species several orchid species, *Iris pumila*, *Iris variegata*, *Chrysopogon gryllus*, *Lychnis coronaria*, *Linum hirsutum* subsp. *glabrescens*, *Stipajoaannis*, *Xeranthemum annuum* and many other species occur in PLA Cerová vrchovina. One of most characteristic species – *Pulsatilla pratensis* is in the sign of PLA Administration.

The area isn't used for mass tourism like in national parks, but some educational (e. g. Šomoška) and tourist paths occur here.

There are 11 small-scale protected areas in PLA Cerová vrchovina. with 4th and 5th protection level, (the greatest one is National nature reserve Pohanský hrad) and 5 proposed Special Areas of Conservation. The all territory of PLA Cerová vrchovina is a part of Special protection area Cerová vrchovina – Porimavie together.